

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ- HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: Speciální pedagogika

**Studijní obor
(kombinace):** Speciální pedagogika pro vychovatele

ŠIKANA NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE VEXATION AT PRIMARY SCHOOL

Bakalářská práce: 08-FP-KSS-1005

Autor:

Alena Bjørke

Podpis:

Adresa:

Za Lesem 142

463 03 Stráž nad Nisou

Vedoucí práce: doc. PaedDr. PhDr. Ilona Pešatová, Ph.D.

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
74	15	5	17	25	1 + 1 CD

V Liberci dne: 15.4.2009

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno a příjmení: Alena Bjørke
Adresa: Za Lesem 142, 463 03 Stráž nad Nisou

Studijní program: Speciální pedagogika
Studijní obor: Speciální pedagogika pro vychovatele
Kód oboru: 7506R029

Název práce: ŠIKANA NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE

Název práce v angličtině: VEXATION AT PRIMARY SCHOOL

Vedoucí práce: PaedDr. PhDr. Ilona Pešatová, Ph.D.

Termín odevzdání práce: 15. 04. 2009

Bakalářská práce musí splňovat požadavky pro udělení akademického titulu „bakalář“ (Bc.).

.....
vedoucí bakalářské práce

.....
děkan FP TUL

.....
vedoucí katedry

Zadání převzal (student): Alena Bjørke

Datum: 28. 02. 2008

Podpis studenta:

Cíl práce:

Zmapovat výskyt šikany u žáků druhého stupně na základní škole.

Základní literatura:

- BENDL, S.: *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV, 2003. ISBN 80-86642-08-9.
- BOURCET, S., GRAVILLON, I.: *Šikana ve škole, na ulici, doma: praktický průvodce pro rodiče, pedagogy a vychovatele*. Praha: Albatros, 2006. ISBN 80-00-01552-8.
- KOLÁŘ, M.: *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-014-3.
- KOLÁŘ, M.: *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-123-1.
- Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení č. j. 28 275/2000-22, Věstník MŠMT sešit 1/2001
- ŘÍČAN, P.: *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-049-9.

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne: 15.4.2009

Chtěla bych poděkovat vedoucí mé bakalářské práce doc. PaedDr. PhDr. Iloně Pešatové, Ph.D. za trpělivost a cenné rady, které mi během psaní této práce poskytla. Dále bych chtěla poděkovat vedení Základní školy ve Stráži nad Nisou, kde mi umožnili získat data pro svoji praktickou část. A v neposlední řadě bych poděkovala své matce, že mě dodala podporu při psaní této práce.

Název bakalářské práce: Šikana na základní škole

Název bakalářské práce v anglickém jazyce: Vexation at primary school

Název bakalářské práce v německém jazyce: Schikane in der grundschule

Jméno a příjmení autora: Alena Bjørke

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2008/2009

Vedoucí bakalářské práce: doc. PaedDr. PhDr. Ilona Pešatová, Ph.D.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá problematikou šikany na základní škole. Vychází ze současného stavu stále se zvyšujícího agresivního chování mezi dětmi na základních školách. Jejím cílem je zmapovat výskyt šikany na druhém stupni základní školy. Práce je členěna na dvě části. Teoretická část je zaměřena na charakteristiku šikany, stadia šikanování, protagonisty šikany, šikanu na školách apod.. Praktická část zjišťuje výskyt šikany na druhém stupni základní školy. Výsledky ukazují, že šikana se na druhém stupni vyskytuje, a proto je třeba se více zaměřit na proškolení a dovednosti pedagogů v této oblasti.

Klíčová slova

Šikana, stadia šikanování, druhy šikany, protagonisté šikany, šikana ve školách, prevence šikany, zmapování šikany, psychická šikana, fyzická šikana, pomoc při šikaně, školní parlament.

Annotation

The bachelor thesis deals with the issue of bullying in high schools. It is based on the present situation, when the behaviour of school children becomes more and more aggressive. The objective is to describe the phenomenon of bullying at the high school level. The thesis is divided in two parts. The theoretical part focuses on the characteristics of bullying, stages and protagonists of bullying, bullying in school etc. The practical part identifies the phenomenon of bullying at the high school level. The results prove that bullying takes place in high schools, and therefore training and coaching of teachers in this field deserve more attention.

Key words

Bullying, stages of bullying, types of bullying, protagonists of bullying, bullying in school, prevention of bullying, description of bullying, psychic bullying, physical bullying, assistance for the victims of bullying, school parliament.

Annotation

Die Bakkalaureatsarbeit befasst sich mit der Problematik der Schikane auf der Grundschule. Sie geht von dem jetzigen Stand des sich immer erhöhenden Aggressivverhaltens unter den Kindern in den Grundschulen aus. Ihr Ziel besteht darin, das Vorkommen der Schikane auf der zweiten Stufe der Grundschule aufzunehmen. Die Arbeit wird in zwei Teilen aufgeteilt. Der theoretische Teil orientiert sich auf die Charakteristik der Schikane, Stufen der Schikane, Hauptfiguren der Schikane, Schikane in den Schulen, u. ä. Der praktische Teil stellt das Vorkommen der Schikane auf der zweiten Stufe der Grundschule fest. Die Ergebnisse zeigen, dass die Schikane auf der zweiten Stufe vorkommt, und deshalb ist es nötig die Aufmerksamkeit mehr auf die Schulungen und Fertigkeiten der Pädagogen auf diesem Gebiet zu richten.

Kennwörter

Schikane, Stufen der Schikane, Arten der Schikane, Hauptfiguren der Schikane, Schikane in den Schulen, Verhütung der Schikane, Aufnahme der Schikane, psychische Schikane, körperliche Schikane, Hilfe bei der Schikane, Schulparlament.

OBSAH

1 ÚVOD.....	9
2 TEORETICKÉ ZPRACOVÁNÍ PROBLÉMU	11
2.1 Charakteristika šikany.....	11
2.2 Stádia šikanování dle Koláře.....	14
2.3 Druhy šikany	18
2.4 Protagonisté šikany	20
2.4.1 Agresoři.....	20
2.4.2 Oběti.....	22
2.4.3 Další protagonisté	26
2.5 Šikana ve školách	27
2.6 Prevence šikany	32
2.6.1 Školy a školská zařízení v prevenci šikanování	34
2.6.2 Metody řešení šikany	37
3 PRAKTICKÁ ČÁST	40
3.1 Cíl a předpoklady praktické části	40
3.2 Použité metody	41
3.2.1 Předvýzkum a jeho výsledky.....	42
3.3 Popis zkoumaného vzorku a průběh průzkumu	43
3.4 Výsledky a jejich interpretace.....	44
3.5 Shrnutí výsledků praktické části.....	67
3.5.1 Zhodnocení předpokladů práce.....	67
4 ZÁVĚR.....	69
5 NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ	70
6 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	72
7 SEZNAM PŘÍLOH	74

1 ÚVOD

Šikana. Slovo, které hlavně v posledních letech slýcháme až moc často. Vypadá to, jako by šikana byla všude nás, ale ne vždy ji vidíme. Šikana se může objevovat ve škole, školských zařízeních, zaměstnání, armádě atd. Co to ale ta šikana je, co se za ní už považuje, a co ještě ne, to mnoho lidí stále neví. Mnoho lidí také žije v mylné představě, že šikana je fenomén posledních let, který zde dříve nebyl. To je ale omyl, protože šikana, v různé míře a formě, je spjata s lidstvem odjakživa. Vždy se ve společnosti objevil někdo, kdo nebyl přijímán a společnost ho buď ignorovala, nebo se uchýlovala k různým formám násilí. Například ve starověkém Řecku fungoval tzv. Ostrakismus, neboli střepinový soud. Tím se provádělo hlasování o vypovězení nežádoucího občana z Atén. Každý rok se sešlo lidové shromáždění a každý z účastníků napsal na hliněný střep jméno člověka, který dle jeho názoru představoval nějakou hrozbu pro společnost. Pokud se shromáždil určitý počet střepů, pak ten, jehož jméno bylo uvedeno nejčastěji, byl na 10 let vyhnán z Atén. Další formou šikany, nebo spíše týrání, která je z dějin známá je tzv. upalování čarodějnic. Ženy, které byly obviněny, že jsou spojeny s ďáblem či černou magií byly upalovány, ale předtím byly mučeny, aby se přiznaly ke spolčení se zlými silami. Tyto ženy byly mučeny stejně, jako jsou dnes mučeny oběti šikany. Dnes už se šikana takto veřejně ve vyspělých zemích nevyskytuje, ale v mnoha rozvojových zemích se s ní ještě setkat můžeme. Šikana se ale neobjevovala jen takto veřejně, ale často byla skryta na nejrůznějších místech.

Asi nejčastěji se v souvislosti se šikanou mluví o tzv. školní šikaně, neboli šikaně ve škole. Ta také není žádnou novinkou, protože se objevovala už před staletími hlavně na internátech, kde starší a silnější žáci týrali ty mladší a slabší. Fungovalo zde jakési přijímání nových členů do kruhu starších a to se bez týrání neobešlo. Na internátech se šikana objevuje i nyní, kdy ty starší, tzv. mazáci si dovolují na mladší, berou jim peníze, zakazují jim chodit do některých místností, či je nutí k různým činnostem, které jim nejsou příjemné. Odborníci se ale shodují v tom, že oproti dřívějšímu týrání ve školách a školských zařízeních, je nyní šikana daleko zákeřnější a agresivnější, což by u dětí být nemělo. Díky rozvoji techniky a s nástupem počítačů a mobilních telefonů se také objevil nový druh šikany, do té doby neznámý, a to kyberšikana.

Tímto druhem šikany se zabývám v kapitole věnované šikaně na školách, protože hlavně zde je tento druh nejvíce rozšířen.

I já jsem se se šikanou už v životě setkala, na základní škole, a to byl také jeden z důvodů, proč jsem se rozhodla zvolit jako téma své bakalářské práce Šikana na základní škole. Dalším z důvodů bylo to, že si myslím, že šikana se na školách objevovala a bude objevovat i do budoucna, až budou školu navštěvovat mé děti, a jako každý rodič bych je chtěla umět před šikanou ochránit, nebo alespoň ji dobře rozpoznat a vyřešit. Samozřejmě, když jsem se se šikanou poprvé setkala, ještě jsem netušila, co to je. Až později, při svém studiu na střední a poté na vysoké škole, jsem dostala takové množství poznatků, které mi tento problém osvětlili. Další poznatky této problematiky jsem se rozhodla získat tvorbou této práce.

Struktura mé bakalářské práce je rozdělena na dvě části, na část teoretickou a praktickou. V teoretické části se zabývám základními informacemi o šikaně, které jsem čerpala z knih českých i zahraničních odborníků na problematiku šikany a násilí. V praktické části své bakalářské práce se přímo zaměřuji na poznatky získané pomocí dotazníku, který mi vyplní žáci 6. až 9. třídy Základní školy ve Stráži nad Nisou. Hlavně díky dotazníku můžu prozkoumat cíl své práce, kterým je zmapovat výskyt šikany u žáků druhého stupně na základní škole. Předpokládám, že zjistím, že většina dětí základní školy se už se šikanou setkala, protože šikana alespoň v malé míře se objevuje na všech školách. A školy, které říkají, že u nich šikana není ji buď neumí rozpoznat, nebo ji z nějakých důvodů tají.

2 TEORETICKÉ ZPRACOVÁNÍ PROBLÉMU

2. 1 Charakteristika šikany

Pojem „šikana“ pochází z francouzského slova „chicané“, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, byrokratické lpění na liteře předpisů, např. vůči podřízeným nebo občanům. Šikana je vlastně zneužívání síly nebo pravomoci, se kterým se setkáváme už i ve školách.

Pojem zavedl pražský psychiatr J. Příhoda, který jako první před rokem 1989 veřejně hovořil o šikanování, tedy o problému, o kterém mnozí věděli, ale mlčeli, protože násilí, agrese a šikana na pracovištích, ale zejména ve školách, byly tabu. (Gajdošová, Herényiová, 2006, str. 215 - 216)

Říčan (1995, str. 26) ve svém díle uvádí definici šikany, se kterou pracují v posledních letech britští badatelé: **Šikanování říkáme tomu, když jedno dítě nebo skupina dětí říká jinému dítěti ošklivé a nepříjemné věci, bije je, kope, vyhrožuje mu, zamyká je v místnosti a podobně. Tyto incidenty se mohou často opakovat a pro šikanované dítě je obtížné, aby se samo ubránilo. Jako šikanování mohou být označeny také opakované posměšky nebo ošklivé poznámky o rodině. Jako šikanování však obvykle neoznačujeme občasnou rvačku nebo hádku přibližně stejně fyzicky vybavených soupeřů.**

Slovník sociální práce definuje šikanu jako týrání v kolektivech, jehož pachateli i oběťmi jsou osoby se stejnou formální pozicí ve skupině, často vrstevníci. Šikanování je podporováno autoritářskou atmosférou instituce, v níž je komunikačně a fyzicky oddělena skupina žáků, učňů nebo vězňů od skupiny učitelů, mistrů nebo dozorců. Šikana může být reakcí na monotónní prostředí instituce, z níž není úniku. Mezi „legráckami“ a šikanou je tenká hranice. Šikany se dopouštějí osoby s dispozicí k agresivitě, osoby egoistické, neschopné soucitu. Šikanu provádějí skoro vždy skupinky šikanujících. Oběťmi se stávají jedinci nějakým způsobem disponovaní k roli „otloukána“. Tuto „divnou“ osobu může svým chováním bezděčně označovat i zaměstnanec instituce. Oběť se někdy brání formou tzv. identifikace s agresorem,

považuje svého trýznitele ze kamaráda a snaží se ho napodobovat. Důsledkem dlouhodobého šikanování může být i nezvratné poškození psychického zdraví či trvalé tělesné poškození, případně i smrt (zabitím nebo sebevraždou). Nejlepší prevencí šikany je práce s malými skupinami a těsný kontakt odpovědného pracovníka se všemi členy skupiny.

Šikana, neboli šikanování, je fyzické, psychické či kombinované ponižování až týrání žáků obvykle jinými žáky, vzácněji dospělými. Probíhá buď v dyádě, nebo ve skupině. Iniciátory šikanování bývají žáci vyšších ročníků, žáci straší, fyzicky vyspělejší, žáci osobnostně či sociálně narušení. (Průcha, 2003, str. 238)

Kolář (2005, str. 27 - 35) používá tzv. trojrozměrný praktický pohled na šikanování. Nejdříve se podíváme na šikanování jako nemocné chování, poté šikanování jako závislost a nakonec šikanování jako porucha vztahů ve skupině.

Šikanování jako nemocné chování má tyto vnější rysy: **jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.** Tato definice přesně nevystihuje, co to šikanování je, proto autor uvádí přehled konkrétních typů a forem agresi a manipulací.

Fyzická agrese a používání zbraní

- Oběť je agresory věšena na lustr, na skobu, a to až do ztráty vědomí a strangulační rýhy na krku.
- Agresoři oběti svážou ruce, na hlavu jí navléknou igelitový pytlík a pozorují, jak se zmítá.
- Oběť je dušena polštářem a ručníkem, agresoři měří čas, jak dlouho vydrží nedýchat.
- Agresoři se zcela vážně pokoušejí oběť vyhodit z okna, shodit z mostu apod.
- Oběť mučí a „vynervují“ ji až k jejímu sebezničujícímu úniku.
- Oběť bodnou nožem do hýždě, říznou nožem do nohy, nařízou ji ušní boltec žiletkou.
- Oběť je vysvlečena do naha a bita důtkami, případně vysmívána. Je „znásilňována“: agresor ji zalehne a křičí na ni sexuální vulgarismy.
- Je vystavena hromadnému kopání. („Pojďte si kopnout, je to zadarmo!“)

- Jsou ji stříhány vlasy, případně opalovány.
- Je držena na zádech, agresori jí odhalí břicho a házejí kovovou mincí na pupek (tzv. pupendo), případně otevřenou dlaní nebo hranou ruky bouchají oběť do břicha.
- Agresor nalepí oběti bonbon nebo žvýkačku do vlasů, vylije limonádu za krk, vysype brambůrky za košili...

Slovní agrese a zastrašování zbraněmi

- Oběti je vyhrožováno zabitím (zastřelením, oběšením, umlácením, přehozením přes zábradlí, hozením do výtahové šachty...).
- Oběti je vyhrožováno mučením.
- Oběti je vyhrožováno nepřímě, anonymně, po telefonu („Odděláme tě, nám neunikneš..“).
- Agresori urážejí rodiče obětí.
- Vysmívají se slabostem a handicapům obětí.
- Vysmívají se neúspěchu, chybám a trápení obětí.
- Vtipkují na úkor obětí, mají ironické poznámky, zesměšňují ji a posmívají se jí.

Krádeže, ničení a manipulace s věcmi

- Agresori berou oběti peníze, zabavují jí výplaty.
- Trhají a ničí oblečení obětí (např. propálení, rozříznutí drahé bundy apod.).
- Přivlastňují si nejrůznější věci obětí (plné penály, kalkulačky, videokazety, magnetofonové pásky, rádia, hodinky...).
- Trhají a ničí, případně ukradnou oběti učebnice, sešity (oběť musí dopsat nový sešit apod.), kreslí na ně fašistické symboly, lámou oběti tužky, pera atd.
- Oběť je agresory donucena „půjčit“ svačinu; agresori oběti poplívají svačinu.
- Agresori oběti plívají do bot; nalijí do bot vodu.
- Ukradnou, případně schovají oběti legitimace, lístky na oběd, peněženku s penězi, boty, aktovku...

Násilné a manipulativní příkazy

- Oběť je donucována pít moč, limonádu, do které bylo napliváno, jíst jídlo z podlahy.
- Je donucována čistit agresorům boty, líbat jim boty...
- Oběti je agresory přikázáno chodit vždy a všude poslední, je jí zakázáno mluvit s kamarády...
- Je donucena nosit ponižující ceduli.
- Je donucována platit agresorům „výkupné“ a „půjčovat“ peníze, a to i značné částky.
- Je donucována napovídat při písemných pracích, psát agresorům úkoly a přepisovat sešity...
- Je donucována „dělat metro“ (lézt pod lavicemi a hlásit stanice metra).

Šikanování jako závislost lze charakterizovat jako vzájemnou vazbu mezi agresorem a obětí. Terén tohoto nesvobodného, nesymetrického vztahu je určen převažující lidskou strategií: skrýt vlastní strach a zároveň využít strachu druhého.

Tento princip diktuje rozdělení žáků ve většině skupin na „silné“ a „slabé“, tedy na jedny, kteří reagují silně a svůj strach skryjí tím, že ho vyvolají v těch druhých. A na ty slabé, kteří jsou strachem tak ochromeni, že ukážou všechny slabosti, které chtěli zakrýt.

Posledním pohledem na šikanování je šikanování jako porucha vztahů ve skupině. Jedná se vlastně o onemocnění celé skupiny, nikdy to není pouze záležitost agresora a oběti. V tomto smyslu je šikanování vždy těžkou poruchou vztahů skupinového organismu, který podlehl infekci.

2.2 Stádia šikanování dle Koláře

Šikanování je proces, který se vyvíjí postupně v několika stádiích. Je však třeba si uvědomit, že následující rozdělení do pěti vývojových stadií se používá především z didaktických důvodů. V praxi není možné vysledovat a určit přesné hranice mezi jednotlivými stadii, protože ta v sebe různě rychle přecházejí, překrývají se a splývají. (Lovasová, 2006, str. 6)

První stadium: zrod ostrakismu

Mezi pedagogy i rodiči je velmi rozšířená představa, že ke zrodu šikanování jsou zapotřebí zcela výjimečné podmínky, například přítomnost patologického sadisty a absence kázně. Proto se výskyt šikanování považuje za ojedinělý. Podmínky k jeho vzniku mohou být ale zcela běžné a nenápadné. Kázeň v takové skupině bývá dobrá a iniciátoři šikanování nejsou nemocní sadisté, ale obyčejní kluci a holky.

V každé školní skupině se vždy při „hře se strachem“ záhy objeví jednotlivci, kteří jsou nejméně vlivní a oblíbení. V odborné literatuře se takový jedinec označuje různě, např. obětní beránek, černá ovce, outsider, omega, marginalizovaný jedinec apod. Při tradičním způsobu výchovy, která cíleně nepracuje se vztahy mezi žáky, všichni jednotlivci, kteří se dostanou na chvost skupiny, zakoušejí prvky šikanování, tzv. ostrakismus (jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen necítí dobře – je neoblíbený a není uznáván).

Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

Druhé stadium: fyzická agrese a přitvrzování manipulace

Ostrakismus může přerůst do dalšího stadia. Důvodů bývá více, dvě časté příčiny se nezřídka vzájemně podmiňují.

1. V náročných situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci instinktivně sloužit jako jeho ventil. Spolužáci si na nich odreagovávají své nepříjemné pocity, např. z očekávané těžké písemné práce, z konfliktu s učitelem nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Tehdy se manipulace přitvrzuje a objevuje se zprvu subtilní fyzická agrese. V podstatě se jedná o tzv. scapegoating, v němž jde o upevnění soudržnosti skupiny na účet obětního beránka. Obdobně může fungovat „tmelení“ třídy i v mimoškolních podmínkách, kdy žáci spolu tráví hodně času a mohou vytvářet hlubší vztahy.
2. V jedné třídě se sejde několik výrazně agresivních asociálních jedinců a v rámci své „přirozenosti“ od samého počátku používají násilí pro uspokojování svých potřeb. V tomto případě je v popředí krajně nepříznivá

konstelace žáků. Další vývoj do značné míry závisí na míře pozitivního zaměření skupiny a na postojích žáků k šikanování. V případě, že ve skupině existuje soudržnost, kamarádské vztahy a převažují pozitivní morální hodnoty, pokusy o šikanování neuspějí. Jestliže je imunita skupiny vůči šikaně nějakým způsobem oslabena, jsou pokusy o šikanování trpěny a je téměř jisté, že násilí v nějaké podobě zakoření.

Porušená imunita skupiny může být způsobena počátečním zmatkem, převážně lhostejnými vztahy, atmosférou rivality a nepřátelství, nepříznivou konstelací postojů k šikanování apod.

Třetí stadium: klíčový moment – vytvoření jádra

Jestliže se nepostaví pevná hráz přitvrzeným manipulacím a mnohdy i počáteční fyzické agresi jednotlivců, často se utvoří skupinka agresorů, „úderné jádro“. Tito šířitelé „viru“ začnou spolupracovat a systematicky šikanovat nejvhodnější oběti. V počátku se stávají jejich oběťmi ti, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“.

V tomto klíčovém momentu se rozhoduje, zda se počáteční stadium přehoupne do stadia pokročilého. Skupina je již v hrubých obrysech rozdělena na podskupiny a „kliky“, které podle svého charakteru různými způsoby bojují o vliv. Jestliže se nezformuje silná pozitivní skupina, tažení tyranů může nerušeně pokračovat.

Někdy vznikne křehká rovnováha mezi dvěma nejsilnějšími podskupinami a násilí se dočasně zastaví. Lehce však dojde ke zvrtnutí, např. po příchodu dalšího agresora nebo „typické“ oběti převedené z jiné školy.

Čtvrté stadium: většina přijímá normy agresorů

V případě, že není ve skupině silná pozitivní podskupina, činnost jádra agresorů může bez odporu pokračovat. Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získá neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. Následkem toho dojde ve skupině k šokující proměně. Je to něco podobného, jako když virus přemůže buňku a plně ji ovládne. Buňka zůstává navenek zachována, avšak místo aby organismus

podporovala, zevnitř ho rozkládá. U členů skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná normám vůdců. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají přitom uspokojení.

Páté stadium: totalita neboli dokonalá šikana

Zhoubný proces bez radikální pomoci zvenčí obvykle ústí do posledního stadia nemoci. V něm jsou normy agresorů přijaty nebo respektovány všemi, popř. téměř všemi členy skupiny, a dojde k plnému nastolení totalitní ideologie šikanování, tzv. stadia vykořisťování.

Prorůstání parastruktury násilí do oficiální školní struktury je poslední metou k absolutnímu vítězství šikanování. Tento nejvyšší stupeň „dokonalosti“ je příznačný spíše pro šikany ve věznicích, vojenském prostředí a výchovných ústavech pro mládež. V mírnější podobě se však někdy vyskytuje i na školách. Stává se to v případě, kdy iniciátor šikanování a vůdce jádra agresorů je sociometrickou hvězdou třídy. V takovém případě ho vedení dospělých plně podporuje a věří mu. Jakékoli signály skrytého volání o pomoc nesympatického, výukově slabého žáka jsou v těchto případech přehlíženy nebo vykládány v jeho neprospěch.

Na pátém stupni destrukce je hrůzné to, že všichni členové skupiny – včetně týraných a terorizovaných žáků – normy šikanování přijmou za své nebo je alespoň zcela respektují.

Znalost vnitřního vývoje šikanování nám umožňuje respektovat stupně obtížnosti léčby, diferencovat pomoc a promyšleně volit diagnostické a terapeutické postupy. Existuje zásadní rozdíl ve vyšetřování a dílčí léčbě u počátečního (tj. prvního, druhého a třetího stadia) a u pokročilého (tj. čtvrtého a pátého stadia) onemocnění skupiny. (Kolář, 1997, str. 31 - 37)

2.3 Druhy šikany

Na základě tzv. trojdimensionální mapy (Kolář, 2005, str. 32) lze projevy šikanování členit na:

1. přímé a nepřímé,
2. fyzické a verbální,
3. aktivní a pasivní.

Kombinacemi těchto tří dimenzí vznikne osm druhů šikanování (tabulka 1). Díky této citlivé klasifikaci lze dobře postihnout odlišnosti u různých typů šikanování.

Tabulka 1 Druhy šikany (Kolář, 2005, str. 32)

Osm druhů šikanování	Příklady projevů
Fyzické přímé aktivní	Útočníci oběť věsí do smyčky, škrtí, kopou, fackují.
Fyzické aktivní nepřímé	Kápo pošle nohsledy, aby oběť zbili. Oběti jsou ničeny věci.
Fyzické pasivní přímé	Agresor nedovolí oběti, aby si sedla do lavice (fyzické bránění oběti v dosahování jejích cílů).
Fyzické pasivní nepřímé	Agresor odmítne oběť na její požádání pustit ze třídy na záchod (odmítnutí splnění požadavků).
Verbální aktivní přímé	Nadávání, urážení, zesměšňování.
Verbální aktivní nepřímé	Rozšiřování pomluv. Patří sem ale i tzv. symbolická agrese, která může být vyjádřena v kresbách, básních apod.
Verbální pasivní přímé	Neodpovídá na pozdrav, otázky apod.
Verbální pasivní nepřímé	Spolužáci se nezastanou oběti, je-li nespravedlivě obviněna z něčeho co udělali její trýznitelé.

Snažíme-li se pochopit, proč děti šikanují, musíme rozlišovat mezi těmi, které chtějí někoho potrápit jen krátkodobě, aby si tak ventilovaly své okamžité rozrušení, a chronickými šikanovateli, jejichž chování je narušené po všech stránkách. Elliottová (2000, str. 84 - 87) rozlišuje krátkodobé a dlouhotrvající šikanování.

Krátkodobé šikanování

Rozvod rodičů, nový přírůstek do rodiny, úmrtí příbuzného, přítele či oblíbeného zvířátka, nuda, frustrace, zneužívání některého druhu, jemuž je vystaveno – to všechno jsou obtížné situace, které mohou dítě přivést až ke snaze o odreagování se od nepříjemné reality právě šikanováním ostatních. Problém obvykle netrvá dlouho, přesto však mnohdy připravuje obětem, rodičům a pedagogům nemalé starosti. K šikanování se může uchýlit i dítě, které si samo předtím muselo nějaké zlomyslnosti vytrpět, neboť se může pokoušet o odplatu.

Dlouhotrvající šikanování

Společná bývá těmto dětem potřeba vyniknout nad ostatními, vlastně jen objekty jejich pokořování, aby se pak samy mohly cítit lépe a důležitěji.

Ovšemže to ani sám takový násilník nebude mít v životě lehké. Je velmi pravděpodobné, že jednou skončí za mřížemi, neboť to s ním půjde dál a bude i v dospělosti ubližovat jiným lidem. Žádná z těchto skutečností však nepomůže obětem ani jejich rodinám.

Varianty šikany mohou být různé. Olweus rozlišuje šikanování skryté (ostrakizace, která se projevuje pouze sociální izolací a vyloučením oběti ze skupiny) a šikanování zjevné. Zjevná šikana může mít následující podobu:

- fyzické násilí a ponižování (např. strkání, bití, skákání po oběti, zavírání do popelnice);
- psychické ponižování a vydírání (nucení ke svlékání, k posluze, nadávání apod.);
- destruktivní aktivity zaměřené na majetek oběti (braní a ničení věcí, trhání sešitů, políť šatstva apod.).

Šikanování je takové jednání agresora, jehož záměrem je ohrožit, ublížit, ponížit nebo zesměšnit oběť. Konkrétní formou jsou jak fyzické útoky nejružnějšího druhu, tak i loupeže a poškozování věcí.

U nás je relativní novinkou „majetková šikana“, kdy dítě z chudších rodin je posmíváno za to, že nemá značkové oblečení, značkovou obuv a nevlastní mobilní telefon. (Haškovcová, 2004, str. 33)

2.4 Protagonisté šikany

Říčan (1995, str. 31) uvádí, že jednotlivá událost šikany, například to, že určitá bezmocná oběť dostane od některého ze svých trýznitelů jeden z dlouhé řady občasných kopanců, které nemůže oplatit, vypadá celkem jednoduše. Typický rozvoj šikany ve školní třídě, je naproti tomu komplikovaný proces, příběh, který by mohl mít i jiné varianty, některé s dobrým koncem, podle toho, jak by zasahovali učitelé, ředitel, všichni zaměstnanci školy, rodiče a další žáci školy, a také podle toho, jaké podmínky pro vytvoření klidné, bezpečné atmosféry vytváří širší společnost, například úřady, jimž škola podléhá, veřejnost v daném místě atd. Ti všichni jsou v nějakém smyslu protagonisté šikany.

2.4.1 Agresoři

Agresoři-iniciátoři bývají většinou žáci, kteří umějí svůj strach skrývat (i před sebou) a zneužívat strachu druhých. Vždy se u nich dá zaregistrovat nápadná, i když nereflextovaná krutost a silná touha po moci. Tyto dva motivy lze považovat za hlavní hnací motor konání agresorů. K tomu, aby někdo někomu ubližoval, však existují další motivy, které se k esenciálním přidávají nebo je i předbíhají a vytvářejí společně komplikované motivační struktury. (Kolář, 2005, str. 85)

Komplikované motivační struktury dle Koláře (2005, str. 85 – 86):

- **Motiv upoutání pozornosti.** Agresor jako herec na divadle touží být středem zájmu publika, dělá tedy všechno pro to, aby získal obdiv a přízeň spolužáků.
- **Motiv zabíjení nudy.** Šikanování přináší citově prázdnému tyranovi vzrušení, poskytuje mu podněty, které ucítí skrz svou „hroší kůži“, a on konečně najde, co ho skutečně baví.
- **Motiv „Mengeleho“.** V člověku se probudí anetický badatel, který chce nalézt tajemství člověka tím, že zkouší, co vydrží.
- **Motiv žárlivosti.** Žáci závidí dobrému žákovi přízeň učitelů, a tak se mu mstí.

- **Motiv „prevence“.** Bývalá oběť chce předejít svému týrání a na novém působišti začne pro jistotu sama šikanovat, případně se rychle přidá k nějakému agresorovi.
- **Motiv vykonat něco velkého.** Někteří násilníci jsou odsouzeni k celkové neúspěšnosti, včetně školní. Šikanováním dokážou sami sobě, že jsou schopni výkonu.

Kolář z praktického diagnosticko-nápravného hlediska zaznamenal výskyt tří typů agresorů-iniciátorů šikanování.

Tabulka 2 Typy agresorů dle Koláře (2005, str. 86 – 87)

	Charakteristika agresora	Vnější forma šikanování	Specifika rodinné výchovy
1. typ	Hrubý, primitivní, impulzivní, se silným energetickým přetlakem, kázeňskými problémy atd.	Šikanuje masivně, tvrdě a nelítostně, vyžaduje absolutní poslušnost, používá šikanování cíleně k zastrašování ostatních.	Častý výskyt agrese a brutality rodičů – jako by agresori násilí vraceli nebo ho napodobovali.
2. typ	Velmi slušný, kultivovaný, narcisticky šlechtěný, sevřený, zvýšeně úzkostný, někdy i se sadistickými tendencemi v sexuálním smyslu.	Násilí a mučení je cílené a rafinované, děje se spíše ve skrytu, bez přítomnosti svědků.	Časté uplatňování důsledného a náročného přístupu, někdy až vojenského drilu bez lásky.
3. typ	„Srandista“, optimistický, dobrodružný, se značnou sebedůvěrou, výmluvný, nezřídka oblíbený a vlivný.	Šikanuje pro pobavení sebe i ostatních. Patrná snaha zdůraznit „humorné“ a „zábavné“ stránky.	Nejsou zaznamenána významnější specifika. Pouze v obecnější rovině je přítomna citová subdeprivace a absence duchovních a mravních hodnot v rodině.

Šikanující agresor obvykle bývá fyzicky nebo psychicky zdatný, ale neukázněný, s potřebou předvádět se a dokazovat svou převahu nad ostatními. Ve vztahu k ostatním bývá podezřavý, necitlivý a bezohledný. Má sklon projíkovat do ostatních své vlastní postoje a sklony ubližovat druhým: podezírá ostatní z toho, co má tendenci dělat sám. Nemívá dostatečně rozvinuté svědomí a za své chování se necítí vinen. Má zvýrazněnou potřebu sebeprosazování, kterou buď nemůže kvůli omezeným schopnostem uspokojit v jiné oblasti, nebo má návyk řešit všechno násilím. Dost často jde o jedince, kteří se projevují agresivně již od raného věku, a to generalizovaně. Jejich školní prospěch může být různý, i když zpravidla jde o méně úspěšné žáky. (Vágnerová, 2004, str. 798)

Pokud jde o tělesnou stránku agresorů, není těžké uhodnout, že jde většinou o nadprůměrně tělesně zdatné jedince, silné a obratné, a to zvláště pokud jde o chlapce. Nemusí tomu tak ovšem být vždycky. Inteligence spojená s bezohledností a krutostí může vyvážit nedostatek tělesné síly. Agresor může pro svůj záměr získat skupinu, proti jejíž převaze je oběť bezmocná. Může dokonce šikanu vymyslet a zorganizovat, aniž by se sám oběti dotkl.

Pokud jde o duševní vlastnosti, je třeba vyvrátit dosti rozšířený omyl, že totiž typický agresor si šikanou „kompenzuje mindrák“, že je navenek tvrdý právě proto, že trpí pocitem méněcennosti, závidí svým druhům úspěchy ve školní práci, že se cítí nešťastný a lze mu pomoci, jestliže porozumíme právě této nebo nějaké jiné jeho skryté bolesti. Šikany se dopouštějí většinou sebejistí, neúzkostní chlapci a děvčata. Pro šikanující děti je typická touha dominovat, ovládat druhé, bezohledně se prosazovat. Snadno se urazí, mají sklon vidět agresi proti sobě i tam, kde žádná není. Ubližovat druhým je pro ně radostí. (Říčan, 1995, str. 31 - 32)

2.4.2 Oběti

Šikanovaná oběť často bývá nějak znevýhodněna. Bývají to tiché, plaché, úzkostné a nejisté děti s nízkým sebevědomím. Jsou zvyklé se podřizovat. Zpravidla bývají fyzicky slabé a neobratné, někdy jsou obézní nebo jinak nápadného zevnějšku. Důvodem k šikaně se stává příslušnost k nižší sociální vrstvě, rasová odlišnost apod. Šikanované děti nemívají dobrý sociální status, obvykle jde o samotáře, které ostatní

děti považují za nesympatické a „divné“. Nebývají sociálně zdatné, nedovedou navazovat kontakt, bývají málomluvné a pasivní. Jejich školní prospěch nehraje při šikaně významnější roli. Rodinné prostředí nebývá ničím nápadné. (Vágnerová, 2004, str. 798-9)

Postihnout, jak vypadá oběť šikanování, je poněkud obtížnější než zachycení charakteristiky agresora. Téměř každá skupina si najde nějakou menší oběť a kritéria jsou velmi rozmanitá. Někdy není důležité, jaká oběť vlastně je, výběr je naprosto nahodilý. Při troše smůly se může obětí stát kterékoliv dítě.

Přesto na školách existují „typické“ oběti, které jsou opakovaně týrané. V žádném případě to nejsou defektní jedinci. Jsou to pouze „nejslabší ze slabých“. To znamená, že vůbec neumějí skrývat strach a využívat strachu druhých. Nejsilnějším „magnetem“ chronicky šikanovaných obětí je jejich příliš viditelná bojácnost a zranitelnost, které bývají v důsledku předcházejících zkušeností z vymývání mozku vystupňovány do krajnosti. Důležitá je i jejich vrozená „slabá“ reaktivita v zátěžových situacích. Na rozdíl od agresorů ve střetech ztrácejí hlavu, propadají panice, hrůze, malomyslnosti, výčitkám svědomí, přílišné sebekritičnosti... (Kolář, 2005, str. 87)

Typologie obětí dle Koláře:

1. oběti „slabé“ s tělesným a psychickým handicapem,
2. oběti „silné“ a nahodilé,
3. oběti „deviantní“ a nekonformní,
4. šikanování žáci s životním scénářem oběti

Drtivá většina agresorů jedná stejně – vyhlédne si „snadnou“ oběť. Není těžké si představit, že si agresor vybere spíše nesmělou a bázlivou kořist než sebejistou osobu.

Jestliže dítě patří mezi utlačované a nesmělé, jistě mu hrozí víc než ostatním, že se jednoho dne stane obětí agrese – což v žádném případě neznamená, že se to musí stát! Nesmělost je vlastnost, která se stěží skrývá, protože právě ona ovlivňuje mezilidské vztahy, způsob mluvy, chování, chůze atd. Zkrátka a dobře, dá se vycítit už z dálky.

Jakákoliv jiná viditelná známka slabosti, například fyzické nebo mentální postižení, bude mít jistě stejné důsledky jako velká nesmělost – z osoby, která je jeho nositelem, se stane přitažlivá kořist, protože je to kořist snadná. V některých případech může stačit pouze ošklivý rys ve vzhledu dítěte, jako je zvlášť nehezky obličej, hnísavé akné, velmi silné brýle atd., aby bylo „napadnutelnější“ než jiné dítě, protože ono samo se bude cítit méněcenné. Obecně vzato, k oslabení potomka může přispět jakákoliv odlišnost – stačí být dobrý ve škole, milovat klasickou hudbu ve třídě plné fanoušků rapu, nosit levné a ne zrovna „trendy“ oblečení, jako jediný odmítat zákon velkého šéfa třídy atd.

Avšak zranitelnost nespočívá jen v nesmělosti, postižení nebo odlišnosti. Může být zcela konkrétní a vyplývat z určité události. Teenager, který dostal kopačky, či dítě, jemuž umřela nebo vážně onemocněla matka, bude zranitelnější než obvykle, a tudíž i méně schopné reagovat na agresi a čelit ji. (Bourcet, 2006, str.22)

Šikana oběti poškozuje psychologicky i sociálně. Oběti pravidelné šikany postrádají sebedůvěru, mají nižší sebeúctu, mají méně blízkých přátel, porušena bývá jejich schopnost soustředění. Je možné, že se šikana podílí na dětském sebepoškozování a sebevražedných pokusech. V dospělosti jsou oběti šikany náchylnější ke stavům úzkosti, deprese a osamělosti, mohou mít obtíže s heterosexuálními vztahy. (Koukolík, Drtinová, 1996, str. 210)

Oběti šikany bývají dosti různé, většina z nich však, na rozdíl ostatních průměrných žáků, pochází z rodin, kde je péče až úzkostlivě přehnaná. Mezi spolužáky mívají málo kamarádů, cítí se nejistě, v různých společenských prostředích se neprojevují adekvátně, při šikaně se chovají submisivně, dají se snadno rozčílit, nebo jsou pokládáni za evidentně odlišné co do vzhledu, etnického původu, osobnosti, schopností nebo zvláštních vzdělávacích potřeb. (Kyriacou, 2005, str. 29)

Oběťmi se často stávají inteligentní, jemní a kreativní jedinci ze slušných rodin, žádní rváči, ani děti se sklony k násilí. Pravou příčinou nejsou žádné vnější charakteristické znaky, jako příliš malá nebo naopak vysoká postava, tloušťka, pihy v obličeji, barva pleti, zrzavé vlasy, brýle nebo vady v řeči, ač to někdy sám šikanující uvádí na vysvětlenou jako příčinu svého jednání. Ten si vždy na své oběti

najde něco, co lze neustále připomínat, ale v podstatě mu bude vyhovovat jakékoli dítě, jestliže je bude mít zcela pod kontrolou.

Oběti jsou často šikanováním tak zdrceny, že raději ani nikomu neřeknou, co se jim děje. Existují však určité znaky, které vám mohou napovědět, že cosi s dítětem není v pořádku.

Oběti šikanování mohou dle Elliottové (2000, str. 90):

- bát se chodit do školy nebo ze školy;
- dožadovat se, abyste pro ně do školy jezdili autem;
- zhoršit se ve škole;
- pravidelně chodit domů s poškozeným oděvem nebo knihami;
- chodit domů vyhladovělé, protože jim šikanující sebrali peníze na obědy;
- projevovat nezúčastněnost, náhle začít zadržávat v řeči;
- pokusit se o sebevraždu nebo sebevraždou hrozit;
- křičet ze spaní; trpět noční můrou;
- mít na těle nevysvětlitelné modřiny, škrábance či řezné rány;
- chtít stále nové kapesné nebo začít krást peníze;
- začít šikanovat sourozence nebo jiné děti;
- projevovat neopodstatněnou zlobu vůči rodičům.

Obětí šikany se může stát prakticky kdokoli. Šikana hrozí například dítěti, které přijde jako nové do sebraného kolektivu. Není ani vzácností, že se dítě stane předmětem nepřátelství skupiny pro nějakou svou přednost. Může to být dítě přemýšlivé, příliš zralé a ušlechtilé na infantilní skopičiny svých spolužáků, pro svou povahovou jemnost neschopné „výt s vlky“, dítě s velmi dobrým vztahem k některému učiteli („šplhoun“) atd. Častěji se však děti stávají terčem tohoto druhu agrese pro nějaký handicap a je dobré umět odhadnout, které z nich jsou zvláště ohroženy. Podobně jako je tomu u agresorů, bývá totiž toto ohrožení dlouhodobé. Dítě často trpí celé měsíce nebo i léta, a to i když změni prostředí třeba přestěhováním celé rodiny. V novém prostředí si je šikana opět „najde“. (Říčan, 1995, str. 34 - 35)

2.4.3 Další protagonisté

Dalšími protagonisty šikany jsou celé skupiny (většinou třídy), pedagog a rodiče. Těmto protagonistům se věnuje Říčan (1995, str. 39 – 43), ve svém díle Agresivita a šikana mezi dětmi.

Šikana není jen záležitostí dvojice šikanující-šikanovaný, případně několika dětí, které se na ní přímo podílejí. Není možná, pokud nemá „podhoubí“ v tom, co se děje ve *skupině* jako celku.

Většině dětí je samozřejmě agrese proti mysli, ale jde-li o agresi proti tomu, kdo jim není sympatický, kým pohrdají, mohou ji schvalovat. Agresor tedy může být dětem sympatický.

Většina *pedagogů* má vyhýbavý postoj k šikaně. Děti jsou často zklamány tím, jak málo učitelé dělají proti šikaně, jak ji přehlížejí, jak podceňují utrpení, které znamená pro oběti, jak polovičatě a neobratně ji vyšetřují a jak málo ji trestají.

Častý je postoj: „Ať si to děti vyřídí mezi sebou!“ Je skutečně optimální nechat děti, aby se na svých drobných sporech učily sebeprosazování, umění kompromisu, usmířování atd., a to i za cenu drobných křivd, ke kterým při tom dochází. V případě šikany to ovšem neplatí.

Učitelé nejednou sdílejí averzi a despekt dětského kolektivu k obětem a nedokážou tento postoj korigovat. Tím nepřímou vyjadřují souhlas s agresí a podporují ji. Učitel může dát dokonce bezděčně sám podnět k šikaně, když nesprávně použije ironie, nebo dokonce dítě přímo před třídou zesměšňuje.

Jedním z důvodů, proč mají někteří učitelé sklon šikanu přes její závažnost ignorovat, je jejich neschopnost jednotlivé případy vyšetřit a kázeňsky zvládnout. Velmi často jim k tomu chybí jak odborná průprava, tak podmínky.

Stejně jako velká většina naší veřejnosti vědí *rodiče* školních dětí o šikaně málo a podceňují ji. Pokud je škola v rámci prevence o problému neinformuje a nevyzývá je ke spolupráci, prostě na něj nemyslí, neuvažují o tom, že by se mohl týkat právě jejich dětí.

Rodiče agresorů se zpravidla vůbec nedovědí, že jejich dítě šikanuje jiné děti, protože se s tím doma zřídka kdy pochlubí. Jestliže je škola informuje o takovém prohřešku, bývá to pro ně někdy příležitost k tomu, aby dítě nelítostně seřezali, což ovšem agresivitu spíše podpoří než oslabí. Mohou však také chování dítěte naopak uvítat jako projev ostrých loktů, se kterými se ve světě neztratí. Vůči kritice školy bývají arogantní, na obhajobu dítěte uvedou bez skrupulí cokoli, o čem si myslí, že by mohlo zapůsobit. Tak se vlastně stávají nepřímými účastníky šikany.

Rodiče obětí se o šikaně dovědí častěji než rodiče agresorů, protože některé děti se doma svěřují se svým trápením, nebo jsou příznaky šikany tak zřejmé, že se rodiče dovítají, o čem jde. Děti rodiče často prosí, aby nezasahovali, aby škole nic neoznámili – a ti jim často vyhoví. Buďto nevěří, že učitelé jsou ochotni a schopni účinně zasáhnout na ochranu jejich dítěte, a dokonce se bojí, že svou stížností školu pohněvají – anebo se domnívají, že šikana prostě patří k dětství, že je to něco, co se musí vytrpět.

2.5 Šikana ve školách

Pro označení šikany mezi žáky na školách bývá užíván pojem bullying. Tento pojem zahrnuje nadávky, výprask, posměch, pomluvy, hrozby, okrádání i obtěžování, včetně sexuálního, vyobcování z kolektivu. (Pokorný, 2003, str.53)

Učitelé často upozorňují na zcela nový jev v oblasti agrese a násilí ve školách – nejenže se zvyšuje agresivita a krutost dětí, ale právě tato krutost je dosti zvláštní. Děti páchají násilí bez pocitu hněvu či nenávisti a bez sadistického uspokojení, což znamená, že jde o nemotivované násilí. Například chlapec kopne do břicha dívku z jiného ročníku, kterou téměř vůbec nezná a proti které nic nemá – jen tak.

Jedním ze zdrojů agresivního a násilného chování ve školách je citová deprivace žáků, tedy stav, kdy děti mají neuspokojeny potřeby bezpečí, lásky, opory a ochrany. Tento stav u nich vyvolává tendenci k náhradnímu uspokojování potřeb.

Zdrojem agrese a násilí ve školách může být i temperament žáka, který se „nesocializovaně“ uvolňuje k prosazení okamžitých cílů.

Žáci, kteří se chovají agresivně a používají násilí, jsou častěji nejistí, zakomplexovaní, se sníženou sebeúctou, hostilně naladěni, s nízkým sebehodnocením ve vztahu ke školním výsledkům, mají nižší úroveň prosociálních tendencí a slabší komunikační dovednosti.

Také nuda nebo touha po intenzivních zážitcích a zkušenostech a po senzacích může být jedním ze zdrojů násilí.

Výchova a výchovné přístupy rodičů patří mezi nejvýznamnější zdroje dětské agresivity a násilí páchaného ve školním prostředí. Zkušenosti ve škole také potvrdily, že agresivní chování dětí výrazně podmiňuje zejména příliš benevolentní či rozmazlující výchova, která dovoluje dítěti téměř cokoli a všechno se mu odpustí, nebo i výchova, při níž si rodiče svého dítěte příliš nevšímají. Zdrojem agresivity může být také další extrémní forma výchovy – příliš přísná, autokratická výchova, když se dítě za všechno trestá.

Násilné a agresivní chování ve třídě mezi žáky vzniká i tehdy, když si sám učitel, zejména třídní učitel, nevšímá šikanování ve třídě, hned v zárodku neřeší agresivní a šikanující chování některých žáků a drobné i větší konflikty, nebo dokonce tyto projevy žáků podporuje, když vždy souhlasí s názorem většiny žáků, aby si u nich zvýšil popularitu a oblibu. (Gajdošová, Herényová, 2006, str. 209 - 214)

V současné době se stále častěji píše a mluví o šikaně mezi školními dětmi, jež dovedou spolužáka řezat a pálit nebo stejně surově ponižovat, když mu např. nadělají do školní brašny, nutí ho sníst či vypít něco odporného, políbit botu, zbít nebo zkopat menší dítě apod. Většinou jde o mnohem méně závažné ubližování, jež ovšem také nesmíme podceňovat. Mezi tyto obvyklé, všední projevy šikany patří fackování, kopání, ničení věcí, lití vody do aktovky, rozšlapání svačiny, vyhození čepice z okna, hrubé nadávky, obnažení atd.

Ke školní šikaně dochází někdy v ústraní (v šatně, na záchodě, v nějakém zákoutí, které je dětem přístupné a kam nechodí pedagog pověřený dozorem) a je přítomna jen oběť a agresor nebo skupinka dvou až tří agresorů. Velmi často se však týrání spolužáka odehrává ve třídě za přítomnosti většiny spolužáků. Ti se nepostaví na ochranu oběti z lhostejnosti, ze strachu nebo proto, že obětí je nesympatický žák (outsider). Často se část třídy dokonce šikanou výborně baví. (Říčan, 1995, str. 26 - 27)

Velmi rozšířenou formou šikany na školách je tzv. **kyberšikana**, neboli kybernetická šikana, počítačová šikana či cyberbullying. Je to druh šikany, který využívá elektronické prostředky jako jsou mobilní telefony, e-maily, pagery, internet, blogy a podobně. Řada jejích projevů může spadat do oblasti kriminálních činů. Její nejobvyklejší projevy představuje zasílání obtěžujících, urážejících či útočných mailů a SMS, vytváření stránek a blogů dehonestujících ostatní, popřípadě může kyberšikana sloužit k posilování klasických forem šikany, nejčastěji prostřednictvím nahrání scény na mobilní telefon a jejího následného rozeslání známým dotyčného, popřípadě vystavení na internetu.

Kyberšikanu jako nový druh šikany poprvé definuje Kanadčan William A. Belsey. Kyberšikana je podle jeho slov úmyslné, opakující se a nepřátelské chování, jehož cílem je ublížit oběti za použití informačních a komunikačních technologií.

Formy kyberšikany mohou být:

1. Publikací záznamu – videa, zvuku, online komunikace

Zveřejnění a záznam vizuálního či textového obsahu (nahrávka telefonem, kamerou..), který zesměšňuje oběť, narušuje její soukromí, či zaznamenává akt šikany či násilí na oběti páchané..

2. Falšování identity

Do této kategorie spadají falešné blogy, profily na sociálních serverech typu MySpace, Facebook, či prezentacích menších sociálních skupin (školní web, online komunity).

3. Ukradení identity

Útočník zjistí či prolomí heslo oběti, pronikne do jejího virtuálního profilu, a prostřednictvím ukradené identity oběť poškodí.

Kyberšikana se na rozdíl od šikany objevila poměrně nedávno. Jejímu rychlému šíření nahrává i skutečnost, že zdaleka ne všichni rodiče a pedagogové jsou obeznámeni s možnostmi a riziky technických vymožeností. Na rozdíl od klasické šikany je přitom kyberšikana v mnohém zrádnější. Oběť netuší, kdo ji ubližuje, protože agresorovi (agresorům) nevidí do tváře, a tak se nemůže patřičně bránit:

- Zatímco v případě šikany byl domov pro oběť místem, které ji před útoky agresorů ochránilo, u kyberšikany tomu tak není. Agresoři mohou

prostřednictvím mobilního telefonu či internetu pronásledovat své oběti kdykoli a kamkoli se jim zachce. Oběť je v pasti. Nemá šanci agresorům uniknout.

- Kyberšikana poskytuje agresorům anonymitu. Pro agresory je snadnější poslat obětem výhružný vzkaz, fotografii, video a podobně, než se s nimi setkat tváří v tvář. Moc anonymity umožňuje agresorům činit i to, nač by si jinak netroufli.
- Klasická šikana se nejčastěji odehrává ve třídě, v jídelně, na chodbách, na hřištích, v šatnách... tedy vesměs na místech, která nebývají ze strany učitelů tolik kontrolována. Kyberšikana je ještě skrytější. Odehrává se ve virtuálním prostoru, který je mimo učitelskou kontrolu, a tak roste počet případů, kdy mohou agresori svým obětem beztrestně ubližovat.
- Obětí kyberšikany se může stát kdokoli. Agresori si oběť mohou vyhlídnout zcela náhodně. Přesto se mohou stát snadnějšími oběťmi agresorů děti, které jsou na počítačích a mobilních telefonech závislé.
- Kyberšikana se nemusí odehrávat opakovaně. Stačí, když jeden agresor zavěsí na webové stránky například fotografii oběti. Zde si ji časem může prohlédnout velké množství osob. A nemusí jimi být jen spolužáci, na webové stránky se teoreticky může podívat kdokoli na světě. Tím se zvětšuje okruh lidí, kteří se k tyranizování oběti mohou přidat, jakož i těch, před nimiž se oběť může cítit zesměšněna.

Podobně jako v případě klasické šikany, i u kyberšikany se oběti bojí někomu svěřit, většinou z obavy, aby se jejich situace nezhoršila. U kyberšikany je ovšem situace vážnější. Pokud vezmeme v potaz, že kyberšikana je novým jevem odehrávajícím se ve virtuálním prostoru, nemůžeme se dětem divit, že nevěří v účinnou pomoc ze strany dospělých. Nejen proto, že učitelé a rodiče jsou v používání moderních technologií mnohdy méně zblhlí. Děti se bojí svěřit i z jiného důvodu: mají strach, že by jim rodiče mohli používání počítačů a mobilních telefonů, které tolik milují, zakázat.

Jeden z nejznámějších případů kyberšikany, někdy se uvádí i prvním, je případ z roku 2003. Kanadský mladík Ghyslain Raza, přezdívaný Star Wars kid, vytvořil

videonahrávku, kde napodobuje svou oblíbenou postavu z filmu Hvězdné války – Darth Maula. Jeho spolužáci ji našli v multimediálním studiu na vysoké škole (kde ji chlapec zapomněl) a publikovali na Internetu. Nahrávka se těšila nečekané popularitě, během pouhých 2 týdnů byla shlédnuta několika milióny uživatelů, objevila se řada parodií videa... Chlapec však následkem zesměšňování a negativní publicity utrpěl těžký psychický otřes, musel se podrobit dlouhodobému psychiatrickému léčení. Zveřejnění mělo soudní dohru ve formě žaloby spolužáků a pro chlapce celoživotní následky.

Dalším, daleko otřesnějším případem kyberšikany je případ Anny Halman, studentky polského gymnázia v Gdaňsku. Anna byla velice stydlivá dívka, která byla opakovaně šikanovaná pěti spolužáky (od doby, co s jedním z nich odmítla chodit). Vrcholem pak byla událost, kdy ji ve před celou třídou napadli spolužáci, strhali z ní oblečení, předstírali, že ji znásilňují, a vše jeden z nich nahrával na mobilní telefon a vyhrožoval, že nahrávku zveřejní. Anna po této traumatické události spáchala sebevraždu – oběsila se na švihadle.

Jak se bránit proti kyberšikaně?

- nereagovat – tzn. neodpovídat agresorovi, protože konstruktivní debata není stejně možná
- uložit, vytisknout, popř. jinak uchovat emaily, SMSky, apod. jako důkazní materiál.
- změnit svou virtuální identitu – vystupovat pod jinou přezdívkou, vytvořit si jiný email, změnit SIM kartu...
- nikde neuvádět svou skutečnou identitu – jméno, věk, adresu, telefon... žádné údaje o sobě a blízkých, podle kterých bychom byli pro agresora identifikovatelní. Vystupovat pod obecnou nic neříkající přezdívkou.
- v případě, že se stanu obětí kyberšikany, zkusit vypátrat, kdo je agresor (prohlédnout si jeho osobní údaje, apod.)
- kontaktovat poskytovatele serveru ze kterého nás agresor šikanuje a zamezit mu přístup
- svěřit se rodičům
- svěřit se učitelům

V České republice už dochází k novelizaci zákona, který má obsahovat i to, jak čelit kyberšikaně. Novelu zákona, která má školy podpořit v boji proti zneužívání mobilů a kyberšikaně, chce ministerstvo dokončit do konce března a co nejrychleji ji předložit vládě.

2.6 Prevence šikany

Podobně jako je tomu u většiny nemocí, i o šikaně platí, že je mnohem snadnější, účinnější a levnější zlu předcházet, než je později odstraňovat nebo proti němu bojovat. To platí jak pro školní, tak pro rodinnou výchovu.

Prevence šikany je na místě jak tam, kde k ní dosud nedochází, resp. kde nebyla upozorována, tak i tam, kde k ní prokazatelně došlo, kde byla uplatněna opatření k bezprostřední nápravě a kde jde nyní o odstranění hlubších příčin a o to, aby se problémy neopakovaly. Metody prevence jsou v obou případech stejné. (Říčan, 1995, str. 71)

Dětská agresivita je problém celosvětový a její prevence a řešení se ve vyspělých státech stává předmětem výzkumných prací týmů psychologů a speciálních pedagogů. Řešení, které by vedlo k celospolečenskému vymýcení šikany, je velmi komplikované a dlouhodobé. Šikana není pouze záležitostí omezenou na školní věk; je to problém související s budoucím jednáním všech zúčastněných jedinců, a to jak agresora, tak i oběti a svědků. Je nutné začít s výchovou již od útlého věku, vštěpovat dětem morální a společenská pravidla a požadovat jejich dodržování, neboť podle výzkumů lze tendence k šikanování vysledovat již u dětí v předškolním věku. (Lovasová, 2006, str. 19)

Mezi další možnosti, jak šikaně předcházet, patří:

- vytvoření atmosféry otevřenosti a vzájemné solidarity;
- stanovení jasných pravidel chování v kolektivu;
- stanovení postupů v případech násilí mezi dětmi;
- pravidelné diskuze na téma tělesné, etnické či kulturní odlišnosti;
- cílené sledování přímých a nepřímých známek šikany.

Druhy prevence dle Bendla

Mezi řešení šikany, resp. možnosti, jak předcházet a čelit šikanování patří pestrá paleta opatření, přístupů, zásad, metod a prostředků. Automaticky sem patří povědomost o příčinách a stádiích šikanování, porozumění situaci, za které k šikaně dochází. Samozřejmou součástí preventivních opatření je informování žáků o linkách důvěry, včetně sdělení kontaktních adres a telefonních čísel, na která se mohou v případě potřeby obrátit.

Alfou a omegou prevence šikanování je hledání cest, jak ovlivnit specifické rizikové faktory jak u šikanovaného, tak u šikanujícího a vytváření zdravého veřejného mínění skupiny (třídy, školy), ve které dochází či může docházet k šikaně. V oblasti šikanování se rozlišuje prevence primární a sekundární.

Primární prevence se uplatňuje v případech, kdy k šikaně dosud nedošlo. Spočívá ve výchově harmonické osobnosti dítěte, v informovanosti dětí, rodičů a veřejnosti o šikaně, preventivních aktivitách ve školách atd. Účinnými prostředky primární prevence jsou přirozené součásti komunity jako např. celoškolní setkání, školní parlament, třídní samosprávy či spolusprávy. Nejlepší ochranou proti šikanování je budování otevřených, kamarádských a bezpečných vztahů mezi členy školního společenství, školní komunity.

Sekundární prevence se uplatňuje v situacích, kdy k šikaně už došlo a kde musí být použita taková opatření k nápravě, aby se problémy už znovu neobjevily. Radíme sem včasnou diagnostiku, bezodkladné vyšetření šikany, pedagogická opatření (ochrana oběti před dalším násilím, rozhovor s rodiči obětí, jednání s rodiči agresorů, komunikace s ostatními rodiči, jednání s kolektivem třídy), včetně výchovné práce s agresory (postihy, monitorování, tlumení agresivních sklonů, pochvala za zvládnutí impulzivity v provokující situaci, výcvik sociálních dovedností, zaměstnání vhodnou činností. (2003, str. 77 - 78)

2.6.1 Školy a školská zařízení v prevenci šikanování

Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení č. j. 28 275/2000-22 se v článku 3 zabývá touto problematikou.

Je nutné, aby se s podstatou, formami a nebezpečnými důsledky šikany jako antisociálního chování jedinců i skupin žáků seznámili všichni žáci, učitelé, vychovatelé, výchovní poradci, ředitelé škol a školní inspektoři. Žáci i pedagogové by měli vědět, že tyto formy chování nejsou neškodnou legrací a zábavou, měli by být seznámeni zejména s negativními důsledky šikany, a to jak pro její oběti, tak pro její pachatele. Za zvlášť nebezpečnou je třeba považovat tendenci podceňovat počáteční projevy šikanování.

Každý pedagogický pracovník na všech úrovních a typech škol ve výchovně vzdělávacím procesu vede důsledně a systematicky žáky a studenty k osvojování norem mezilidských vztahů založených na demokratických principech, respektujících identitu a individualitu žáka a rozvíjí zejména:

- pozitivní mezilidské vztahy a úctu k životu druhého člověka,
- respekt k individualitě každého jedince,
- etické jednání (humanita, tolerance),
- jednání v souladu s právními normami a s důrazem na právní odpovědnost jedince.

Všichni pedagogičtí pracovníci by měli využívat možností osobní, společenské a morální výchovy v prevenci šikanování a prohlubovat si své znalosti a dovednosti v tomto oboru. Důležité aktivity školy nelze spojovat jen s určitým vyučovacím předmětem nebo skupinou předmětů. To se týká zejména situací, kdy se žák učí přijímat všeobecné hodnoty společnosti, identifikovat se s nimi a jednat v jejich duchu v každodenním životě.

Pedagogická centra a další subjekty poskytující další vzdělávání pedagogickým pracovníkům zajistí v tomto oboru podle úrovní a typu škol a podle akreditovaných

programů toto vzdělávání výchovných poradců, školních metodiků prevence i dalších učitelů.

Ředitelé škol a školských zařízení odpovídají za systémové aktivity školy v oblasti prevence šikanování a agresivity. Vychází se přitom z komplexního pojetí preventivní strategie, která je ve smyslu metodického pokynu ministra k prevenci sociálně patologických jevů součástí minimálního preventivního programu školy. V rámci účinné prevence šikanování je při přípravě a realizaci celoškolské (celoústavní) strategie důležité zejména:

- Zajistit účast školního metodika prevence a případně i dalších učitelů v akreditovaných kurzech k problematice šikanování. Školní metodik prevence bude zodpovídat za informovanost všech pedagogických pracovníků školy nebo školského zařízení o dané problematice. Bude se aktivně podílet na řešení případů šikanování a napomáhat svým kolegům zvládnout základní postup a strategii při řešení konkrétních situací. Doporučuje se seznámit pedagogické pracovníky mimo jiné též s informací MŠMT ČR č.j. 14 144/98-22 "Spolupráce škol a předškolních zařízení s Policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a mládeži páchané".
- Navodit úzkou spolupráci mezi žáky (svěřenci), rodiči a pedagogy a jasně vymezit možnosti oznamovat i zárodky šikanování (při zachování důvěrnosti takovýchto sdělení).
- Ve školním (ústavním) řádu jasně stanovit pravidla chování včetně sankcí za jejich porušení.
- Zajistit v souladu s pracovním řádem zvýšený a kvalitní dohled pedagogů o přestávkách, před začátkem vyučování, po jeho skončení i během osobního volna, a to hlavně v prostorách, kde k šikanování již došlo nebo kde by k němu mohlo docházet.
- Seznámit pedagogy se systémem školy pro oznamování a vyšetřování šikanování, vést pečlivou evidenci všech případů agresivního chování a šikanování mezi spolužáky (školní metodik prevence, výchovný poradce).
- Aktivně zapojit do prevence šikanování i nepedagogické pracovníky.

- Zvyšovat informovanost pedagogů v této oblasti, doplňovat školní knihovnu o literaturu z oblasti problematiky agresivního chování a šikanování, organizovat semináře s odborníky zabývajícími se danou problematikou, začleňovat témata šikany do dalšího vzdělávání učitelů apod.
- Informovat pedagogy, žáky (svěřence) i rodiče o tom, co dělat v případě, když se dozvědí o šikanování (např. umístit na přístupné místo kontakty a telefonní čísla na instituce, které se problematikou šikanování zabývají, viz příloha č. 2 a 3).
- Spolupracovat s odbornými službami resortu školství (pedagogicko-psychologickou poradnou, střediskem výchovné péče a s dalšími odbornými pracovišti poradenských a preventivních služeb v regionu, poskytujícími odbornou konzultaci a psychoterapeutickou péči, s metodiky preventivních aktivit a s dalšími odborníky v regionu).

Schéma prevence školních šikan dle Koláře (2005, str. 198):

1. Pedagogická komunita, která posiluje imunitu školních skupin a celých škol proti onemocnění šikanováním.
2. Specifický program proti šikanování jako dílčí součást školní komunity, který dokáže případné onemocnění brzy detekovat a účinně léčit.
3. Odborné služby resortu školství, tvořené pedagogicko-psychologickými poradnami, středisky výchovné péče, speciálněpedagogickými centry, diagnostickými ústavy apod., jejichž úkolem je umět řešit pokročilé šikany a vůbec poskytnout servis v oblasti prevence šikanování.
4. Spolupráce škol s odborníky z jiných resortů a nestátními organizacemi zabývajícími se prevencí šikanování. Patří sem například spolupráce s kriminalisty pro mládež, sociálními kurátory, dětskými psychiatry.
5. Pomoc a podpora ministerstva a krajských úřadů školám při vytváření prevence šikanování.
6. Kontrola škol ze strany České školní inspekce, ministerstva školství a krajských úřadů, jak jsou připraveny ochránit žáky před šikanováním.
7. Monitorování situace a zabezpečování ochrany práv dětí nevládními organizacemi, jako je například Amnesty International v ČR, Občanské sdružení proti šikaně apod.

2.6.2 Metody řešení šikany

Základní pomocí při objevení šikany je hlavně její rychlé a důkladné vyšetření, což ovšem bývá dosti obtížné. Metody, které má učitel (vychovatel, rodič apod.) k dispozici při vyšetřování šikany, se v podstatě neliší od některých metod policejního vyšetřovatele. Postupuje ovšem šetrněji, ale principy jsou stejné. (Říčan, 1995, str. 50)

Hlavní zásady správného postupu jsou:

1. Chránit zdroj informací, neprozradit ho.
2. Prozradit co nejméně o tom, co nám už je, a zejména co nám dosud není známo, nebo to nemůžeme dokázat.
3. Vyslechnout poškozeného, obviněného a svědky každého zvlášť a později jejich výpovědi konfrontovat.
4. Všechny výpovědi pečlivě zaznamenat.

Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení č. j. 28 275/2000-22 stanovuje tyto metody řešení šikany.

Odhalení šikany bývá někdy velmi obtížné i pro zkušeného pedagoga. Nejzávažnější negativní roli při jejím zjišťování hraje strach, a to nejen strach obětí, ale i pachatelů a dalších účastníků. Strach vytváří obvykle prostředí "solidarity" agresorů i postižených.

Pro vyšetřování šikany lze doporučit strategii prováděnou v těchto pěti krocích:

- Rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili a s oběťmi.
- Nalezení vhodných svědků.
- Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky (nikoli však konfrontace obětí a agresorů).
- Zajištění ochrany obětem.
- Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi.

Při výbuchu brutálního skupinového násilí vůči oběti, tzv. "školního lynčování" je nutný následující postup:

- Překonání šoku pedagoga a bezprostřední záchrana oběti.
- Domluva pedagogů na spolupráci a postupu vyšetřování.
- Zabránění domluvě agresorů na křivé výpovědi.
- Pokračující pomoc a podpora oběti.
- Nahlášení policii.
- Vlastní vyšetřování.

Účastní-li se šikanování většina problémové skupiny, nebo jsou-li normy agresorů skupinou akceptovány, doporučuje se, aby šetření vedl odborník-specialista na problematiku šikanování (z pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče, diagnostického ústavu, krizového centra apod.)

Výchovná opatření

Pro potrestání agresorů lze užít následující výchovná opatření:

- Napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele; u žáků středních škol i podmíněné vyloučení a vyloučení ze studia.
- Snížení známky z chování.
- Převedení do jiné třídy, pracovní či výchovné skupiny.
- Doporučení rodičům obětí i agresorů návštěvy v ambulantním oddělení střediska výchovné péče pro děti a mládež (dále SVP) nebo v nestátních organizacích majících obdobnou náplň činnosti jako SVP.
- Doporučení rodičům na dobrovolné umístění agresora do pobytového oddělení SVP, případně doporučení realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v místně příslušném diagnostickém ústavu.
- Podání návrhu orgánu sociálně právní ochrany dítěte k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.
- Vyrozumění policejního orgánu, došlo-li k závažnějšímu případu šikanování.

Oběti šikanování se doporučuje nabídnout psychoterapeutickou péči pedagogicko-psychologické poradny nebo jiného poradenského pracoviště.

Organizace zabývající se šikanou

V České republice existuje mnoho organizací, které se šikanou zabývají a nabízejí pomoc při jejím řešení. V následujícím seznamu proto uvádíme jen ty nejznámější a nejvíce využívané.

- 1. Linka bezpečí (800 155 555)** – je v provozu 24 hodin denně a je bezplatná
- 2. Bílý kruh bezpečí** – sdružení pro pomoc obětem trestné činnosti a jejich blízkým
- 3. Prev - centrum**
- 4. Občanské sdružení proti šikaně**
- 5. Amnesty International**
- 6. Dobrovolnické programy** – např. LATA; Big Brothers, Big Sisters
- 7. Nadace O2 a její projekt Minimalizace šikany**
- 8. Krizová centra**
- 9. Pedagogicko-psychologické poradny**
- 10. Střediska výchovné péče**
- 11. Speciálně pedagogická centra**
- 12. Kurátor pro mládež**
- 13. Dětské krizové centrum**
- 14. Policie ČR**

3 PRAKTICKÁ ČÁST

3.1 Cíl a předpoklady praktické části

Cílem praktické části je zmapovat výskyt šikany u žáků druhého stupně na základní škole. Toho cíle jsme se snažili dosáhnout pomocí dotazníku, který jsme rozdali žákům 6. – 9. třídy na základní škole ve Stráži nad Nisou.

Základním stanoveným předpokladem bylo, že lze předpokládat, že většina žáků druhého stupně základní školy se se šikanou již setkala. Ať už jako oběť, agresor nebo jen jako náhodný svědek. V dnešní době plné násilí, kde se s agresivitou setkáváme na každém rohu, by bylo skoro až zázrakem, kdyby se někdo s násilím nesetkal. Šikana je ovšem trošku specifičtější a proto je zde i ta možnost, že opravdu existují šťastní jedinci na škole, kteří se s ní nesetkali. Bohužel jich není mnoho.

Z prostudované literatury lze dále stanovit další předpoklady. U chlapců je častější fyzická agrese, u dívek psychická. Dívky jsou totiž v tomto směru mnohem vynalézavější a proto častěji používají psychické týrání, které je v mnoha ohledech horší než fyzické. Dalším předpokladem, který je potvrzen v mnohé literatuře je ten, že mezi agresory převládají chlapci.

Dále se dá předpokládat, že k šikaně ve škole dochází na místech, která nejsou tolik hlídána pedagogy. Agresoři si dávají velký pozor na to, aby je nikdo při jejich nevhodném chování nepřistihl. Proto se dá i předpokládat, že v šikanování mu často ještě někdo pomáhá, někdo, kdo má za úkol hlavně hlídat to, aby na místo nepřišel pedagog. Často agresor také používá své komplice k tomu, aby „špinavou práci“ provedli za něj, a jeho nemohl nikdo ze šikanování obvinít.

3.2 Použité metody

V bakalářské práci jsme jako výzkumnou metodu použili dotazník a projektivní metodu. Dotazník je metoda empirického výzkumu, která slouží k získávání dat. Její velkou výhodou je to, že během krátké doby získáme mnoho dat, které se dají poměrně rychle zpracovat.

Dotazník, který byl použit, je nestandardizovaný. Je sestaven z vlastních otázek, ale i z otázek, které ke zjišťování šikany na školách používá doktor Kolář, český odborník na šikanu. Zhruba polovina otázek je převzata od Koláře, druhá polovina je doplněna vlastní konstrukcí. Dotazník má celkem 15 otázek, z nichž 8 je uzavřených, ale jsou zde i uzavřené otázky z možností výběru více odpovědí (3) a také 3 otevřené otázky. Součástí dotazníku je i projektivní technika, kdy respondenti mohou nakreslit, jak si šikanu představují a vyjádřit tak svůj náhled na problematiku kresbou.

Projektivní techniku jsme zařadili proto, protože žáci do této techniky promítají i své pocity a zkušenosti. Na základě toho lze zjistit, s jakým násilím se už setkali. Žáci ani nevědí, co všechno o nich kresba vypovídá. Projektivní technika (viz Obrázky 2 - 6, str. 45 - 47) byla zařazena na začátek testu, aby se žáci kreslením trochu naladili na vyplňování dotazníku. Některé kresby byly opravdu povedené a proto jsme se rozhodli je umístit jako přílohu mé bakalářské práce.

Do školy bylo dáno k vyplnění 80 testů, protože jsme neznali přesné počty žáků ve třídách. Jelikož se ale škola nachází v obci, odhad o počtu dětí v jednotlivých třídách jsme měli. Zpátky se nám vrátilo 50 vyplněných dotazníků, z nichž pouze 3 nešly zařadit do dalšího zpracování. Při vyhodnocování dotazníků jsme si pomocí výroční zprávy zjistili počty žáků v jednotlivých třídách a zjistili jsme, že počet vyplněných dotazníků při 100% účasti by byl 67. Takto jsme zpracovávali jen zhruba 70%. Protože počet žáků ve třídách na druhém stupni není vyšší než 20, dalo by se říci, že v takto malém kolektivu se šikana lépe rozpozná a vyřeší, ale nemusí tomu tak být. Z dotazníků vyplynulo, že šikana ve třídách, i na celé škole je, ale o tom se zmíníme až v kapitole interpretace vlastních výsledků.

3.2.1 Předvýzkum a jeho výsledky

Před samotným výzkumem ve škole jsme provedli předvýzkum na respondentech z blízkého okolí ve věku 8, 13 a 16 let. Předvýzkum jsme realizovali na chlapci, který navštěvuje druhou třídu základní školy, ale na svůj věk je velmi bystrý a inteligentní, dále na chlapci, který již chodí na střední školu a na dívce, která navštěvuje sedmou třídu základní školy.

Předvýzkum dopadl nad naše očekávání. Všechny děti pochopily otázky a bez problémů dotazník vyplnily. Jediným problémem byla otázka číslo 6, kde děti měly napsat podle vlastního názoru, jaké důvody má agresor k tomu, aby někomu ubližoval. Při sestavování dotazníku nás nenapadlo se domnívat, že by někteří žáci nemuseli vědět, co to agresor je. Předvýzkum nás na tento nedostatek upozornil a v dotazníku, který jsem rozdávala žákům ve škole, už je v závorce vysvětleno, kdo to agresor je.

Předvýzkum nás také upozornil na to, že u otázky č. 14 – „Kdyby tě někdo šikanoval, u koho by jsi hledal(a) pomoc?“ chyběla možnost obrátit se v takovém případě na ředitele školy. Dívka, která se předvýzkumu účastnila, napsala právě tuto možnost.

Na výsledcích předvýzkumu je vidět, že to není zbytečně strávený čas navíc, ale že tyto výsledky pomohou objevit chyby, které my sami už nevidíme. V předvýzkumu vyšly podobné údaje, jako u žáků, u kterých byl výzkum prováděn. Dokonce i kresby měly stejné znaky, jako u žáků druhého stupně základní školy.

Nejvíce nás ale zarazilo, že se šikanou se setkal jen jeden z nich, a to ten nejmladší. Při interpretaci tohoto jevu, bylo zarážející, že si šikany nevšimly vychovatelky ve školní družině. Zarazilo mě, že se šikana může objevovat ve školní družině, aniž by o tom věděly vychovatelky. Ptala jsem se ho také na to, zda o tom vychovatelkám říkali a on odpověděl že ne, protože děti mají strach, že pak by se mohla šikana obrátit proti nim. I toto je pro šikanu typické – oběti (i ty možná budoucí) mají strach, aby se zlost agresorů neobrátila proti nim.

Předvýzkum nám poukázal na to, že si mnoho pedagogů stále myslí, že se šikana objevuje jen ve vyšších ročnících základní školy a na středních školách, ale není tomu tak a na tento problém je nutné se zaměřit nejlépe už od mateřské školy, kde šikana už není výjimkou.

3.3 Popis zkoumaného vzorku a průběh průzkumu

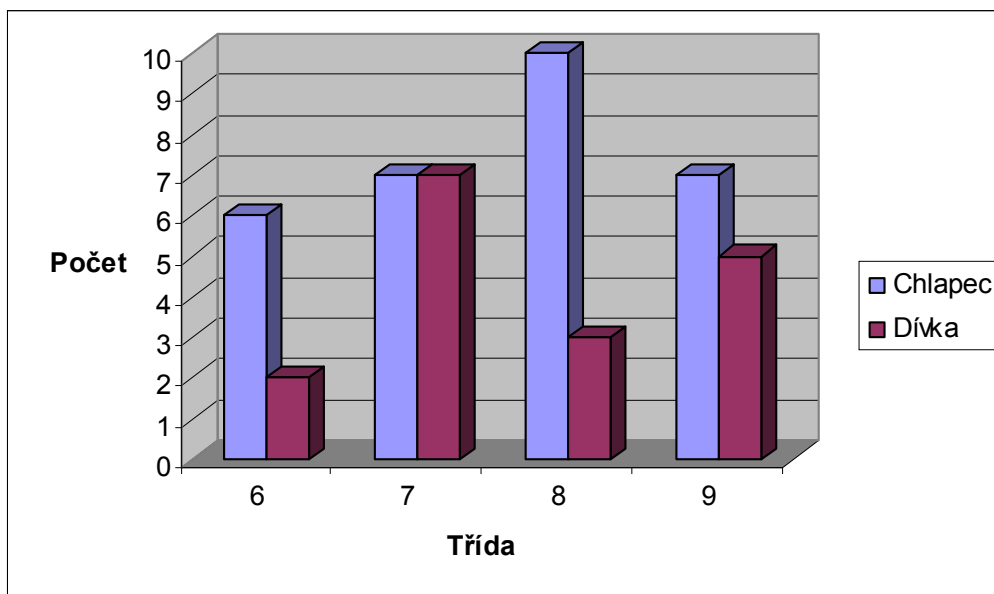
Zkoumaným vzorkem byli žáci druhého stupně základní školy ve Stráži nad Nisou. Jednalo se o žáky ve věku od 11 do 16 let. Jelikož se jedná o menší školu, počet žáků v každé třídě se pohybuje okolo 20. Informace o přesných počtech žáků ve třídě jsem získala z výroční zprávy školy za školní rok 2007/2008.

Žáci školy svým prospěchem a chováním nijak nevynikají nad svými vrstevníky na jiných školách. Ve třídách je více chlapců než děvčat a možná i proto budou odpovědi v dotazníku mít tvrdší ráz, jak je u chlapců zvykem. Přesný počet zúčastněných žáků ukazuje tabulka 3 a následný graf, resp. obrázek 1.

Tabulka 3 Počet respondentů

Třída	6. třída	7. třída	8. třída	9. třída
Chlapec	6	7	10	7
Dívka	2	7	3	5
Celkový počet respondentů	8	14	13	12
Celkový počet žáků ve třídě	12	18	19	18
Procentuální účast	66,60%	77,80%	68,40%	66,60%

Obrázek 1 Počet respondentů

Výzkum nebyl časově náročný. Nejvíce času zabralo sestavování nestandardizovaného dotazníku, který je složen z otázek vlastní konstrukce, ale i z otázek testu, který ke zjištění šikanování na školách používá Kolář (2005, str. 224 - 225). Hotový a prokonzultovaný dotazník jsme po dohodě s paní ředitelkou a její zástupkyní dodali do školy a požádali o jeho vyplnění žáky. Paní učitelka, která děti učí občanskou nauku, dětem při výuce dotazník rozdala a předala jim mé pokyny, jak dotazník vyplnit. Po necelém týdnu jsme obdrželi vyplněné dotazníky zpět.

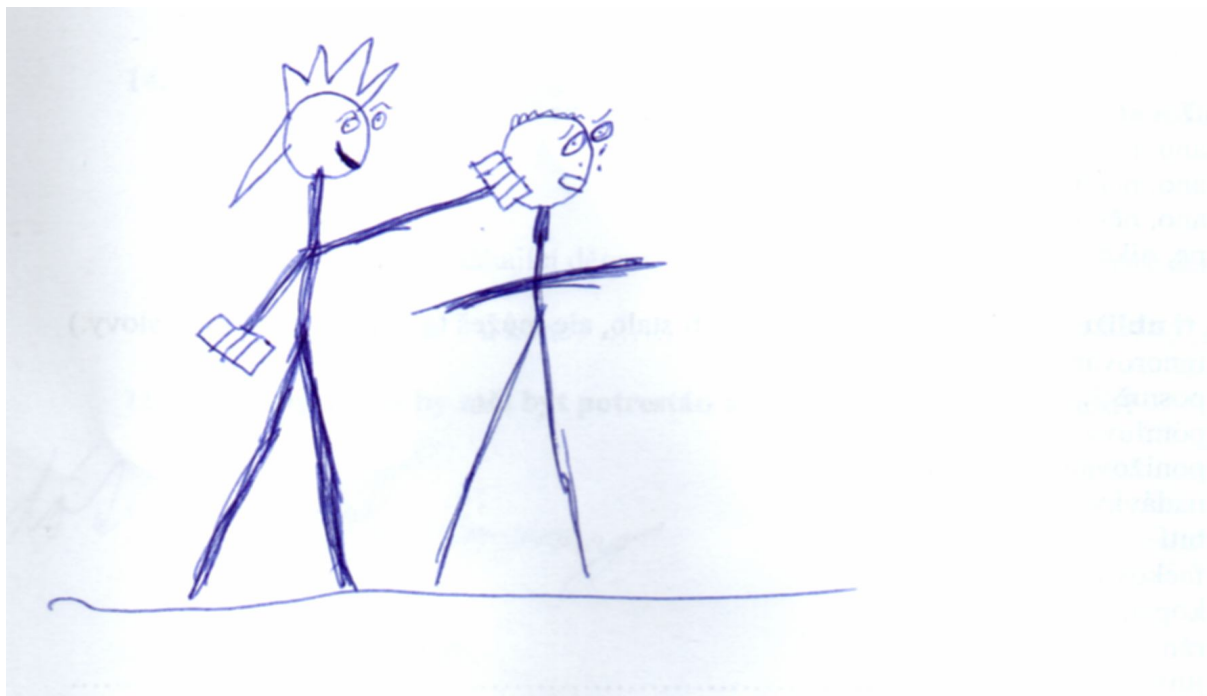
I když bylo v té době mnoho dětí nemocných, byl dotazník vyplněn zhruba $\frac{3}{4}$ všech žáků druhého stupně. Pouze tři dotazníky byly vyplněny tak, že se nedaly zahrnout do dalšího vyhodnocování.

3.4 Výsledky a jejich interpretace

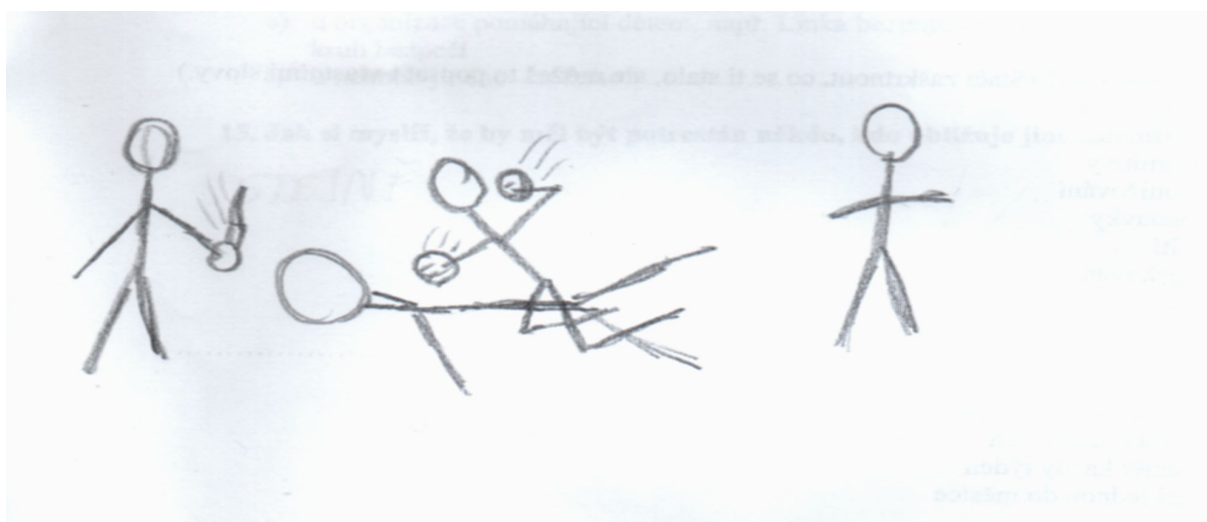
V této kapitole se budeme věnovat podrobnému popisu a tabulkovému a grafickému znázornění získaných dat. Dotazník (viz Příloha 1), kterým jsem zjišťovali výskyt šikany na základní škole, byl nestandardizovaný, s otevřenými i uzavřenými otázkami, ale také s kreslením toho, jak si žáci šikanu představují. Celkem měl dotazník 15 otázek.

Otázka č. 1

U otázky č. 1 měli žáci nakreslit, jak si představují šikanu. Většina obrázků znázorňovala fyzickou agresi, kdy jeden nebo více lidí kopou, fackují či jinak fyzicky ubližují někomu druhému. (viz Obrázek 2 a 3)

Obrázek 2 Jak si chlapec sedmé třídy představuje šikanu – jako bití a fackování bezbrannějšího. Je vidět, že agresor má radost z toho, že někomu působí bolest.

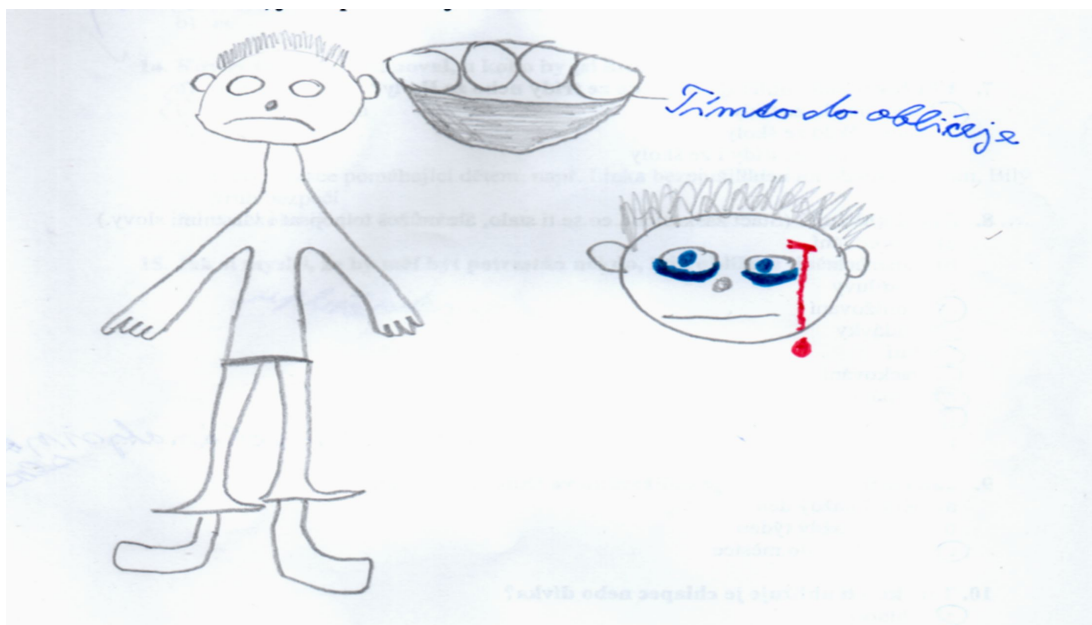
Obrázek 3 Takto si šikanu představuje chlapec osmé třídy. Zajímavý na tomto obrázku je počet agresorů, z nichž jen jeden přímo oběti ubližuje a zbylí dva jen přihlíží. Je zde zcela patrně vidět, že jeden z agresorů drží v ruce ostrý předmět – pravděpodobně nůž.

Na většině obrázků byl jeden agresor a jedna oběť, ale vyskytovaly se i obrázky, kdy skupina ubližovala jedné oběti. Patrné na všech obrázcích bylo to, že se agresoři vždy usmívali. (viz Obrázek 4)

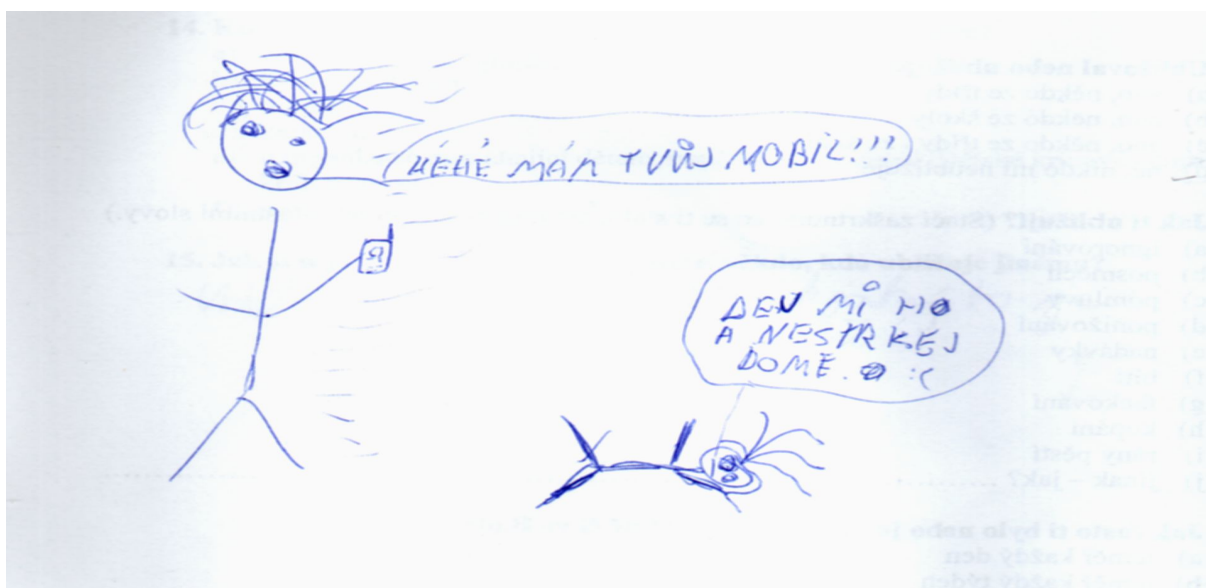
Obrázek 4 Šikana dle představy žákyně deváté třídy. Z obrázku je patrné, že vychází z vlastní zkušenosti. Jak je u šikany typické, agresor je veselý a má z ubližování radost, zatímco oběť má strach, co s ní bude. U většiny kreseb byl tento typický jev zřejmý.

U několika obrázků, které kreslili chlapci, byly vidět i různé nástroje - pistole, nože, bomby, boxery atd. Je to hlavně kvůli televizi a počítačovým hrám, kde žáci často tyto nástroje vidí (viz Obrázek 5)

Obrázek 5 Chlapec šesté třídy a jeho představa šikany – je zde vidět jakýsi předmět, kterým je oběť zasažena do obličejě.

Kromě obrázků žáků 8. třídy se vždy našel alespoň jeden obrázek se slovním popiskem. Nejvíce jich bylo v deváté třídě a některé vycházeli z vlastní zkušenosti se šikanou. Protože některé z popisků obsahovaly neslušná slova, uvedu jako příklad jen ty slušnější z nich. Např. „Nechod’ sem nebo tě kopnu.“, „Nečum, seš tak hnusná až je mi zle.“, „Hé hé mám tvůj mobil!!!“ – „Dej mi ho a nestrkej do mě.“ (viz Obrázek 6).

Obrázek 6 Představa šikany z pohledu chlapce deváté třídy. Opět je vidět, že obrázek může vycházet z vlastní zkušenosti, nebo ze situace, které byl žák svědkem. Agresor je zde vyznačen jako někdo velký, silný a oběť jako malá, bezbranná bytost.

„To, že žáci více znázorňovali ve svých kresbách fyzickou šikanu, může být způsobeno tím, že tento druh šikany je více patrný, než psychická šikana. Jedná-li se o psychické šikanování, to je velmi skryté a oběť často ani netuší, že je šikanována. Podle odpovědí na další otázky je zřejmé, že většina žáků kreslila obrázky podle situace, kterou zažili či jí jen byli svědky.“

Otázka č. 2

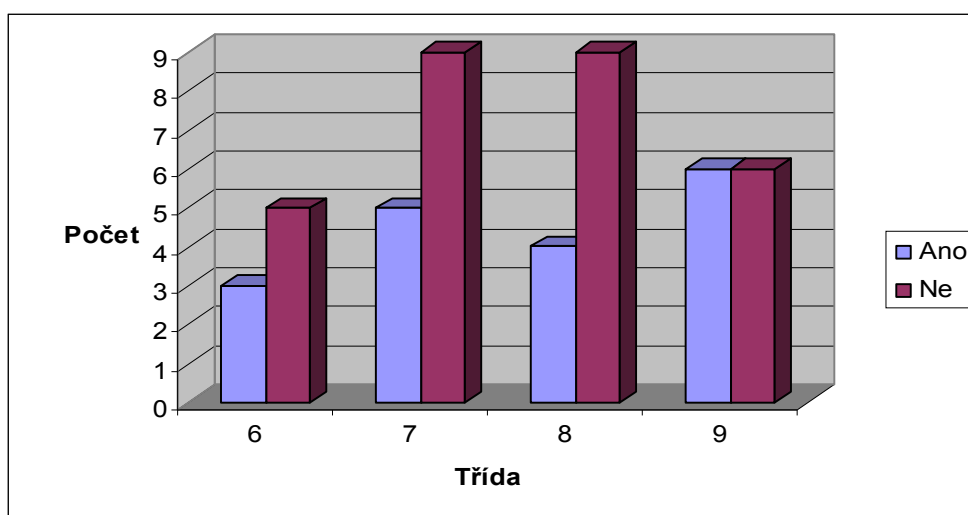
Otázka č. 2 souvisela s první otázkou a zněla: „Kreslil(a) jsi obrázek podle situace, kterou jsi zažil(a) či viděl(a)?“ Při vyhodnocování dotazníku nás potěšilo, že většina žáků nekreslila obrázek šikany podle situace, kterou viděli či zažili. Ale i tak bylo dost žáků, kteří kreslili podle toho, co už viděli nebo zažili a to není vůbec dobře. I když většina žáků na tuto otázku odpověděla záporně, i tak více jak 1/3 žáků odpověděla kladně. Pravděpodobné je, že kdyby se žáci více zamysleli, tak by si určitě vzpomněli na nějaký případ šikany, kterou viděli, jen je ve chvíli vyplňování dotazníku nenapadlo, že se jedná o šikanu. Důkazem toho jsou i odpovědi na další otázky. Je zajímavé, že odpověď ANO uváděli zejména chlapci. Je to z velké části způsobeno tím, že chlapci spíše inklinují k brutálním hrám na počítači, filmům plným násilí atd. Zde mohou shlédnout mnoho násilí, které se pak někteří nebojí použít v praxi. Neznamená to ovšem, že by všichni tito chlapci byli agresori, kteří si násilí zkouší na druhých.

Lze se domnívat, že zažít či jen být svědkem šikany není v dnešní době nic mimořádného. V médiích stále častěji slyšíme o případech šikanování, které mají tragický konec. Je smutné, že ani v dnešní vyspělé době nejsme schopni těmto případům zabránit. Spíše naopak. Jakoby média těmito případy ještě dávala agresorům do ruky další zbraň v podobě návodu, jak lze také ubližovat.

Tabulka 4 „Kreslil(a) jsi obrázek podle situace, kterou jsi zažil(a) či viděl(a)?“

	6. třída	7. třída	8. třída	9. třída	Četnost
Ano	3	5	4	6	18
Ne	5	9	9	6	29

Obrázek 7 „Kreslil(a) jsi obrázek podle situace, kterou jsi zažil(a) či viděl(a)?“

Otázka č. 3

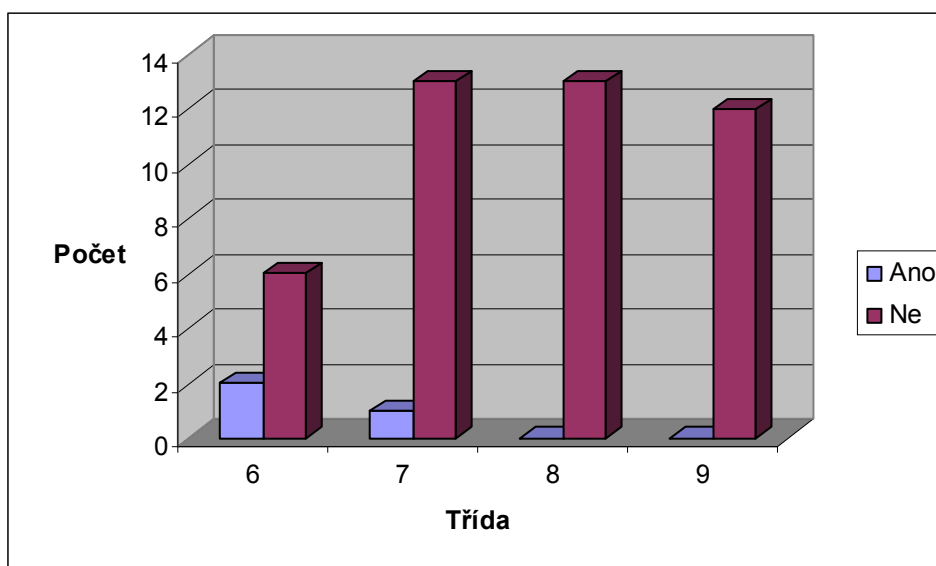
U otázky č. 3 jsme očekávali, že všechny odpovědi budou záporné. Bohužel tomu tak nebylo. Našli se tři žáci, kteří na tuto otázku odpověděli kladně. Zarážející je, že se jednalo o žáky šesté a sedmé třídy. To jen dokazuje, že agresori se stále častěji vyskytují u stále mladších dětí. Je ovšem těžké říci, zda tito tři chlapci jsou agresory. Jen mohou mít zálibu ve výše zmiňovaných počítačových hrách a filmech s násilím. Ale také nemusí. Troufáme si ale říci, že tito chlapci agresory jsou, protože odpovědi na další otázky z řad jejich spolužáků tomu nasvědčují.

„Je jasné, že šikana se nezastaví před ničím. Dříve se vyskytovala jen na odborných učilištích a na ostatních školách jen výjimečně, ale dnes je tomu jinak. Jak tvrdí i Kolář, šikanu můžeme objevit už i v mateřské škole, což je alarmující. Také bychom se měli zaměřit na to, že je opravdu nebezpečné, že se najde ve škole někdo, kdo je schopen napsat, že s šikanováním souhlasí. A troufáme si říci, že někdo takový se najde na každé škole.“

Tabulka 5 „Souhlasíš s takovým chováním?“

	6. třída	7. třída	8. třída	9. třída	Četnost
Ano	2	1	0	0	3
Ne	6	13	13	12	44

Obrázek 8 „Souhlasíš s takovým chováním?“

Otázka č. 4

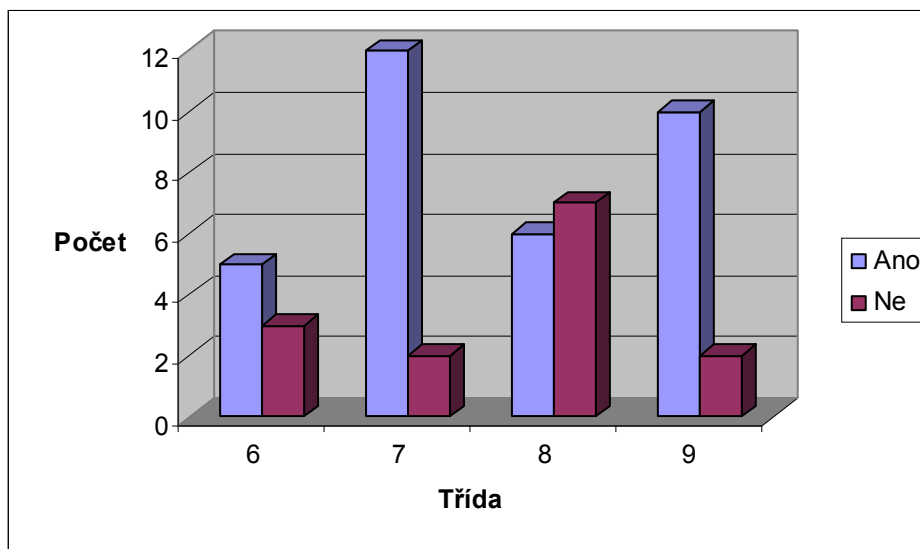
Počet odpovědí ANO na tuto otázku je až šokující. Ve škole je na 99% přítomna šikana, ať už ve třídách, tak i na celé škole. Více jak 2/3 žáků uvedlo, že se se šikanou ve třídě či škole setkalo. To je vysoké číslo a určitě by se s touto situací mělo něco dělat. Já osobně můžu učitele školy jen na tuto situaci upozornit, ale vypořádávání znaků šikany, agresorů, obětí a řešení šikany už je na nich. Protože jsem ale tuto školu před několika lety sama navštěvovala, vím, že šikana zde byla již tenkrát, ale nikdo to neřešil. Proto se dá předpokládat, že stejná situace je na škole i v současnosti.

„Být svědkem šikany je v dnešní době jev zcela normální. Zajímavější je, když se najde někdo, kdo se šikanou ještě do styku nepřišel. Troufáme si ale říct, že takových žáků je málo. I když se může zdát, že boj se šikanou se nedá vyhrát, myslíme si, že dá. Musí jen všichni chtít a zapojit se. Dle odpovědí na tuto otázku se více se šikanou setkávají chlapci, než dívky. Je to také tím, že chlapci jsou agresivnější a problémy mezi sebou řeší „ručně“, zatímco dívky spolu např. přestanou mluvit, či přejdou k slovní agresi. Často si ani neuvědomují, že je to mnohem horší, než kdyby řešili problémy stejně jako chlapci. Je ale nutné brát v úvahu, že když se jednou chlapci mezi sebou pobijí že se ještě nejedná o šikanu. Šikana je jev opakovaný a to si často žáci sami neuvědomují.“

Tabulka 6 „Byl(a) jsi někdy svědkem toho, že bylo někomu ve třídě nebo ve škole ubližováno?“

	6. třída	7. třída	8. třída	9. třída	Četnost
Ano	5	12	6	10	33
Ne	3	2	7	2	14

Obrázek 9 „Byl(a) jsi někdy svědkem toho, že bylo někomu ve třídě nebo ve škole ubližováno?“

Otázka č. 5

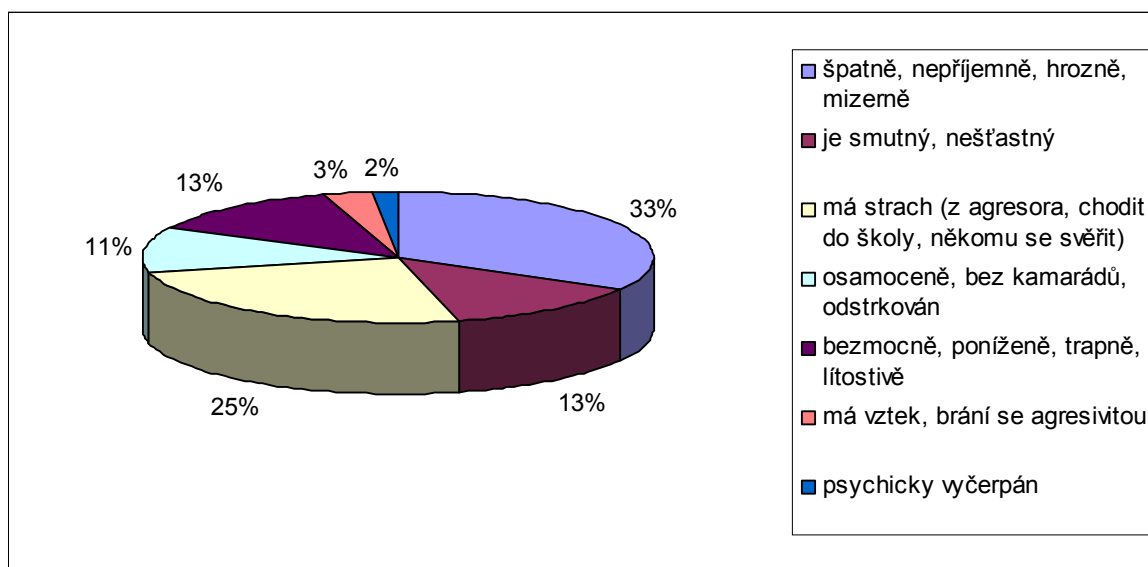
Otázka č. 5 byla otevřená a tak množství odpovědí bylo rozmanité. V několika odpovědích se žáci hodně shodovali, některé odpovědi se objevily třeba jen v jednom nebo dvou případech. Přesné vyhodnocení odpovědí této otázky je v tabulce 7 a grafu, resp. obrázku 10. Odpovědi byly také hodně obecné, kdy žáci odpovídali, že ten, komu je ubližováno se cítí špatně, nebo má strach.

„Při vyhodnocování dotazníku bylo zřejmé, že žáci při psaní odpovědi na tuto otázku nemuseli ani moc dlouho přemýšlet. Z některých odpovědí bylo zřejmé, že jim tato otázka přišla skoro až směšná a museli si u ní říkat, jak se nás někdo na něco takového může ptát. Přesto byly odpovědi hodně zajímavé. Žáci vlastně zachytili většinu znaků, jak šikanu poznáme, a ani o tom nevědí. Je vidět, že přeci jen o šikaně už něco slyšeli a možná že někteří v této odpovědi popisovali sami sebe.“

Tabulka 7 Jak se cítí oběť šikanování

	Četnost
špatně, nepříjemně, hrozně, mizerně	21
je smutný, nešťastný	8
má strach (z agresora, chodit do školy, někomu se svěřit)	16
osamoceně, bez kamarádů, odstrkován	7
bezmocně, poníženě, trapně, lítostivě	8
má vztek, brání se agresivitou	2
psychicky vyčerpán	1

Obrázek 10 Jak se cítí oběť šikanování

Otázka č. 6

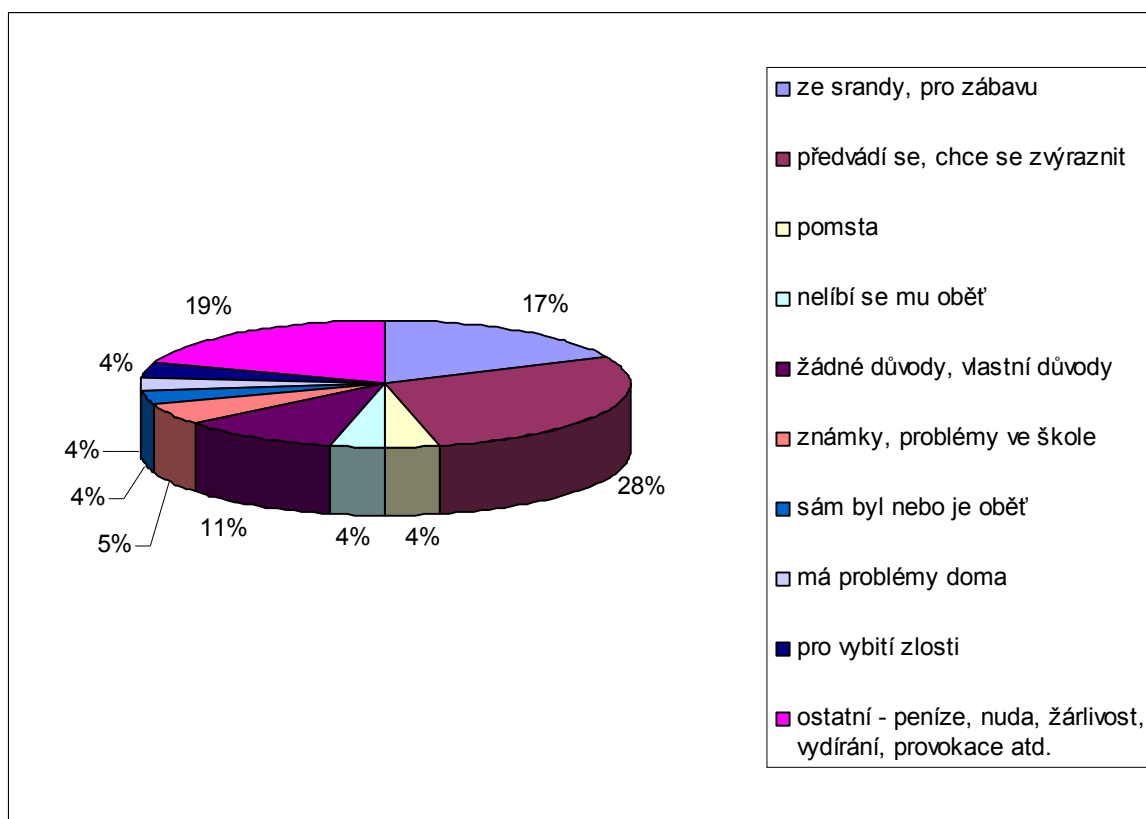
Otázka č. 6 byla také otevřená a odpovědi žáků byli ještě rozmanitější, než u předchozí otázky. V následující tabulce uvádím jen ty odpovědi, které se vyskytovaly nejčastěji. Další důvody, které podle žáků mohou mít agresori k tomu, aby někomu ubližovali, ale vyskytovaly se v dotazníku jen ojediněle jsou např. peníze, nuda, provokace, vydírání, zvýšení sebevědomí, nemá kamarády, dobrý pocit, je starší, upevnění místa atd.

„Z odpovědí je patrné, že agresori si vždy najdou nějaký důvod, proč oběti ubližovat. Žáci uvedli tolik důvodů, že jsme byli opravdu překvapeni. Opět si troufáme říci, že někteří vycházeli z vlastní zkušenosti. Některé odpovědi byly hodně konkrétní, např. agresor ubližuje, protože žárlí na svého bratra. Zarážející je, že hodně žáků uvedlo, že agresor ubližuje jen proto, že se chce předvést a nebo jen pro zábavu. Copak je normální pro zábavu někomu ubližovat? Myslíme si, že kdyby žáci měli dostatek volnočasových aktivit, tak by neměli tolik času na počítače a televizi, kde je k vidění hodně násilí. To ovšem záleží hlavně na rodičích, co svým dětem vyberou za aktivity. Pokud to nechají na dětech, tak ty v dnešní době nejraději sedí u počítače, kde se násilí jen přiučí.“

Tabulka 8 Důvody agresora k šikanování

	Četnost
ze srandy, pro zábavu	10
předvádí se, chce se zvýraznit	16
pomsta	2
nelíbí se mu oběť	2
žádné důvody, vlastní důvody	6
známky, problémy ve škole	3
sám byl nebo je oběť	2
má problémy doma	2
pro vybití zlosti	2
ostatní - peníze, nuda, žárlivost, vydírání, provokace atd.	11

Obrázek 11 Důvody agresora k šikanování

Otázka č. 7

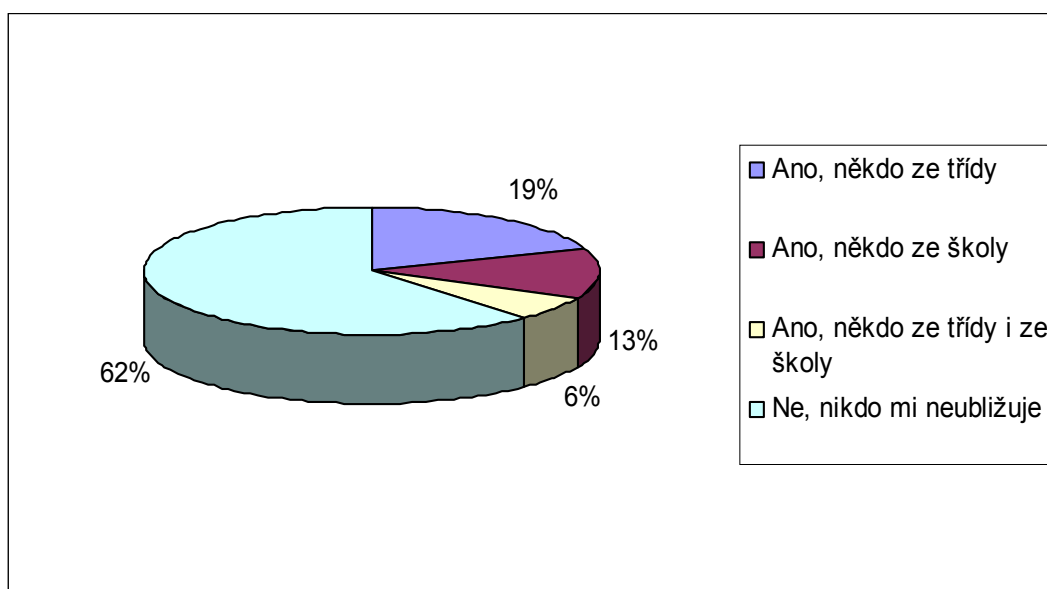
I když u této otázky „Ublížoval nebo ubližuje ti někdo ze třídy nebo ze školy?“ byla většina odpovědí záporných, u dalších souvisejících otázek se našlo sedm žáků, kteří i přes zápornou odpověď u této otázky odpovídali na související otázky. Je to dáno tím, že ne všichni jsou ochotni přiznat si, že jsou šikanováni. Nejčastěji se žáci setkávají se šikanou ve třídách. Takže šikana probíhá uvnitř uzavřené skupiny a dalo by se i říci, že i za zavřenými dveřmi.

„I když by někdo mohl namítnout, že počet žáků, kterým nikdo neubližuje je velký, není tomu tak. Pokud k těm, co přiznali, že jim někdo ubližuje přičteme ještě těch sedm, co jim sice nikdo neubližuje, ale v dalších odpovědích je patrné, že i jim někdo ubližuje, tak máme na druhém stupni této školy více těch, kterým někdo ubližuje. Otřesné je zjištění, že v každé třídě se našel někdo, komu je ubližováno v rámci třídy. Agresorům v jednotlivých třídách je ale asi území třídy moc malé, protože je vidět, že ubližují i v rámci školy.“

Tabulka 9 Četnost ubližování ve třídách a ve škole

	6. třída	7. třída	8. třída	9. třída	Četnost
Ano, někdo ze třídy	3	2	2	2	9
Ano, někdo ze školy	0	4	1	1	6
Ano, někdo ze třídy i ze školy	0	2	1	0	3
Ne, nikdo mi neubližuje	5	6	9	9	29

Obrázek 12 Četnost ubližování ve třídách a ve škole

Otázka č. 8

Jak je známo, šikana je buď fyzická nebo psychická. U žáků, kteří se účastnili průzkumu je častější psychická šikana, která je zákeřnější než fyzická. Také se potvrdil předpoklad práce, že psychická šikana se objevuje častěji u dívek a fyzická u chlapců. Nejčastější formou ubližování je ponižování, posměch a ponižování.

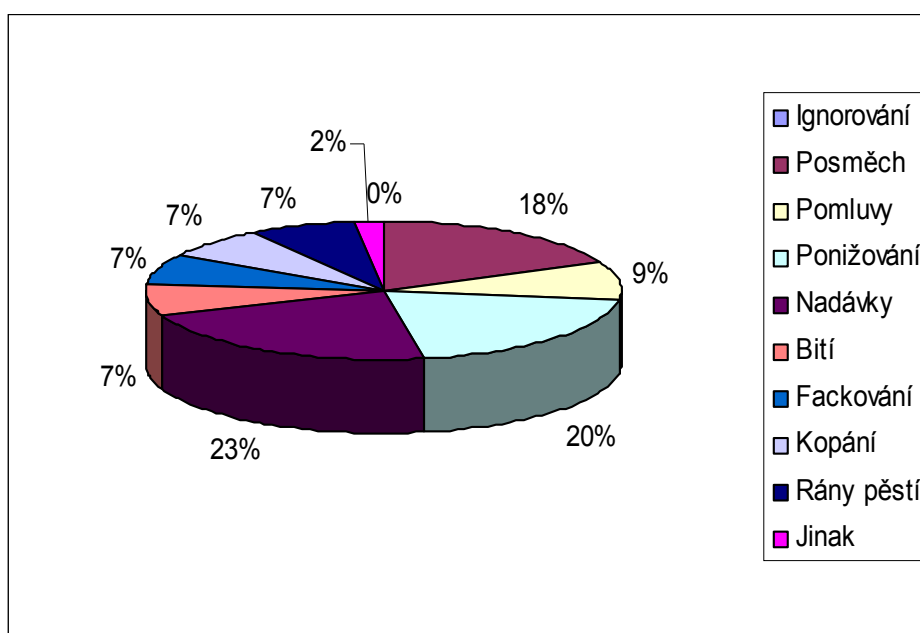
„Je smutné, že žáci si k šikanování vybírají více psychickou šikanu, která je horší než fyzická a také se hůře dokazuje. Bohužel jsou mnohé způsoby ubližování na škole na denním pořádku. Pokud se jedná o psychickou šikanu, je možné, že si ji nikdo z dospělých moc nevšimne, protože ji žáci mohou odůvodnit vysvětlením, že se jen

pohádali. Jestliže je ale žák šikanován fyzicky, už má na sobě nějaké známky násilí a je možné šikanu lépe odhalit. Chytrý agresor si dá ovšem pozor na to, aby ho nikdo při činu nepřistihnul a o to je dokazování těžší. “

Tabulka 10 Způsoby ubližování

	6. třída	7. třída	8. třída	9. třída	Četnost
Ignorování					0
Posměch		7	3		10
Pomluvy		3	2		5
Ponižování	2	5	2	2	11
Nadávky	2	5	3	2	12
Bití	1	1	1	1	4
Fackování	1	1	1	1	4
Kopání	1	3			4
Rány pěstí	1	2		1	4
Jinak	1				1

Obrázek 13 Způsoby ubližování

Otázka č. 9

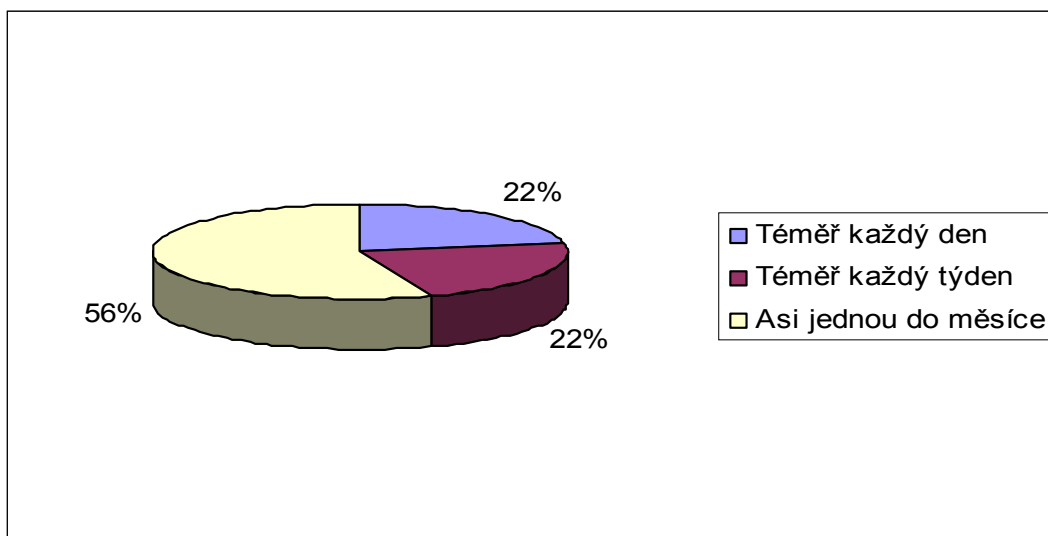
U otázky č. 9 „Jak často ti bylo nebo je ubližováno ve třídě nebo ve škole?“ bylo nejvíce odpovědí, že je žákům ubližováno asi jednou do měsíce. Objevily se ale i odpovědi, že je žákům ubližováno téměř každý den a stejný počet odpovědí (4) byl i u odpovědi, že je žákům ubližováno téměř každý týden. Asi jednou do měsíce je ubližováno žákům, kterým ubližuje někdo ze školy. Naopak téměř každý den či týden je ubližováno žákům v rámci třídy.

„Jakékoli násilí, ať je konáno jakkoli často je zavrženíhodné. Žáci, kterým je ubližováno, jakkoli často by se měli obrátit o pomoc na někoho, komu důvěřují, protože výsledky častosti ubližování jsou alarmující. Zvláště v sedmé třídě, kde je největší počet obětí.“

Tabulka 11 Častost ubližování

	6. třída	7. třída	8. třída	9. třída	Četnost
Téměř každý den	1	2	1	0	4
Téměř každý týden	1	1	2	0	4
Asi jednou do měsíce	1	5	1	3	10

Obrázek 14 Častost ubližování

Otázka č. 10

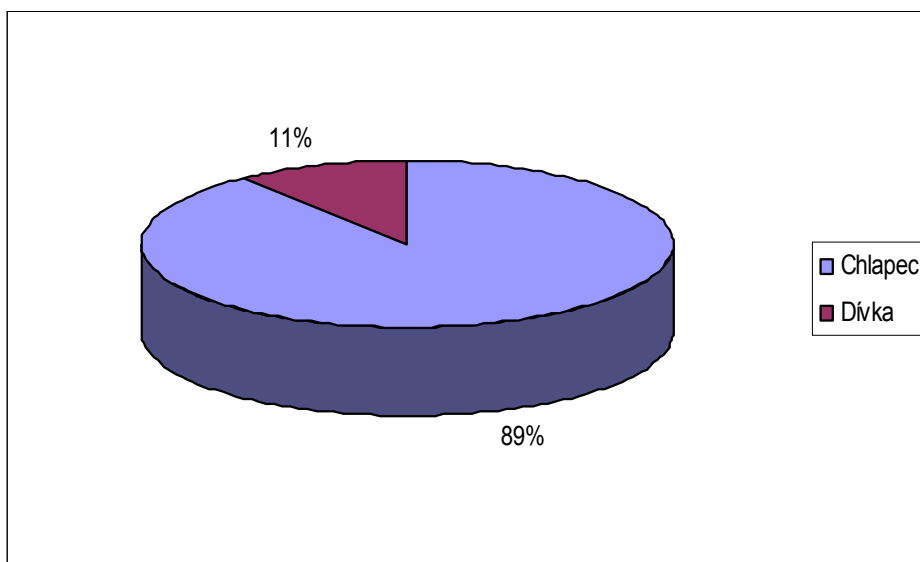
Dle očekávání, bylo potvrzeno, že více ubližují chlapci, než dívky. U dívek je častější ubližování ve formě pomluv, ale u chlapců je nejčastější fyzická agrese, hlavně v případech, kdy chlapec ubližuje chlapci. Přeci jen má každý chlapec, i když některý hodně hluboko, zakořeněno to, že dívky se nebijí.

„17:2, tak to je rozdíl chlapců vůči dívkám v šikanování. Zajímavé je, že agresorky jsou v 6. a 7. třídě, což nás velmi překvapilo. Nejvíce agresorů je v sedmé třídě, kde z celkového počtu čtrnácti žáků, osm jsou agresori. Dříve se říkávalo, že šikana u dívek není možná, že jedinými agresory můžou být chlapci, ale toto už dávno není pravda.“

Tabulka 12 Pohlaví agresorů

	6. třída	7. třída	8. třída	9. třída	Četnost
Chlapec	3	7	4	3	17
Dívka	1	1	0	0	2

Obrázek 15 Pohlaví agresorů

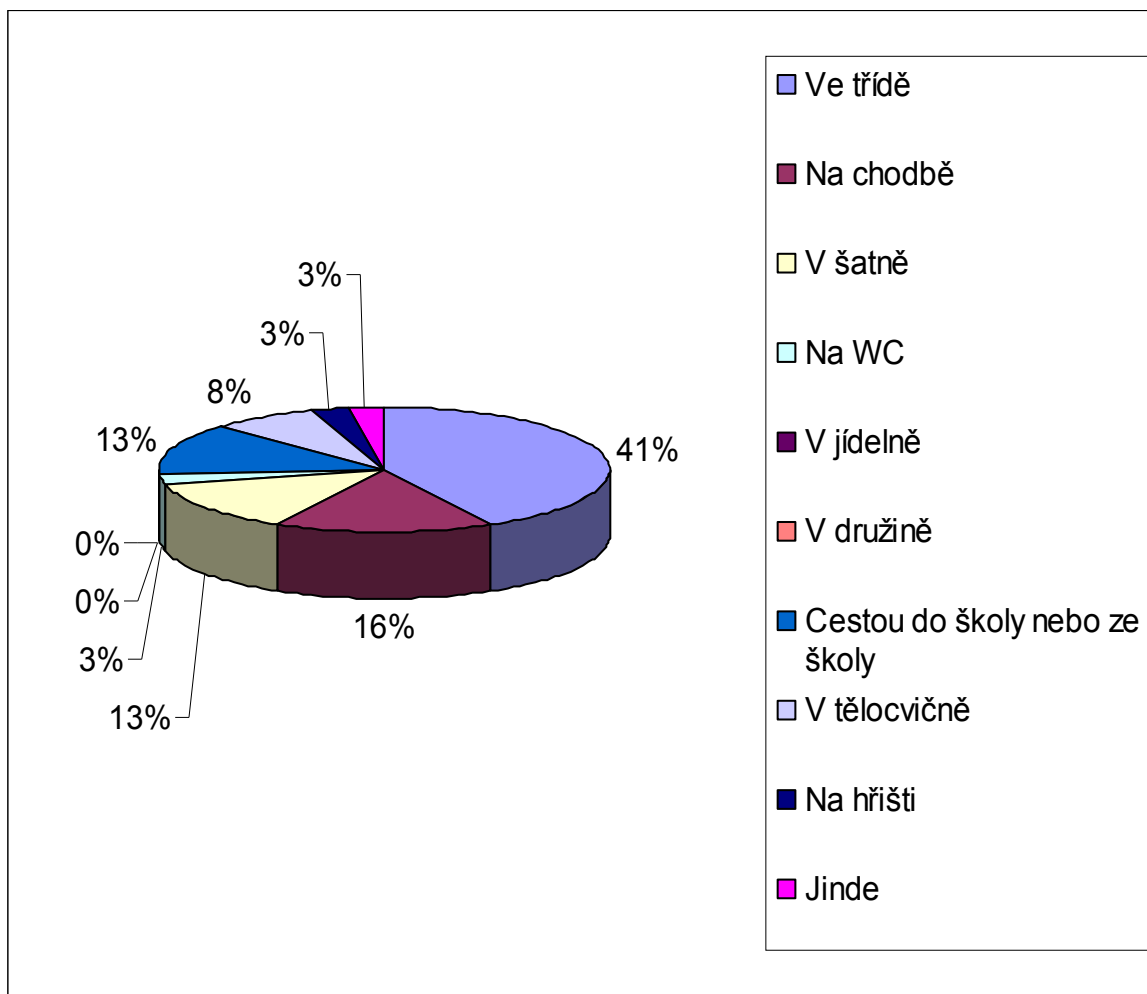
Otázka č. 11

Místa, kde k šikaně nejčastěji dochází, jsou třída, chodba, šatna a cesta ze školy a do školy. Agresoři, i když nedosahují výborných výsledků ve škole, jsou velmi chytří a zároveň opatrní, aby je nikdo nepřistihl. Proto, i když by se dalo říci, že k šikaně dochází ve škole, že si toho musí někdo všimnout, není tomu tak. O přestávkách nejsou žáci ve třídách kontrolováni, jako třeba nejsou kontrolováni při příchodu a odchodu ze školy v šatnách. Kde ovšem dle našeho průzkumu nedochází k šikaně vůbec je školní družina a jídelna. Je to tím, že žáci druhého stupně už družinu nenavštěvují a školní jídelna je v prostorách budovy 1. stupně základní školy a zde se stále někdo z vyučujících po chodbách pohybuje, nebo se zde pohybuje mnoho cizích strávníků, kteří sem dochází na oběd a nějakého nevhodného chování by si určitě všimli a nenechali si ho pro sebe.

Tabulka 13 Místa, kde k šikaně dochází

	6. třída	7. třída	8. třída	9. třída	Četnost
Ve třídě	3	6	4	3	16
Na chodbě		3	1	2	6
V šatně	1	3	1		5
Na WC	1				1
V jídelně					0
V družině					0
Cestou do školy nebo ze školy	2	3			5
V tělocvičně		3			3
Na hřišti		1			1
Jinde		1			1

Obrázek 16 Místa, kde k šikaně dochází

„Šikana se opravdu vyskytuje všude. Nevybírá si ani věk, čas, pohlaví a ani místo. I náš průzkum ukázal, že mimo školní jídelny a družiny se šikana vyskytuje na všech v tabulce č. 11 uvedených místech. Za povšimnutí stojí výsledky průzkumu, které nám ukazují, že zatímco žáci 6. a 7. třídy se se šikanou setkávají na mnoha místech, u žáků 8. a 9. třídy jsou tato místa jen dvě až tři – třída, chodba a šatna. Jednoznačně nejhorší situace je opět v 7. třídě, kde je šikana nejvíce rozšířena.“

Otázka č. 12

Počet agresorů bývá různý. Nejčastější počet je jeden agresor a jedna oběť nebo více než tři agresori a jedna oběť. Dva nebo tři agresori se vyskytují minimálně. Je to dáno tím, že agresorem je obvykle nějaká vůdčí osobnost třídy, které se všichni bojí.

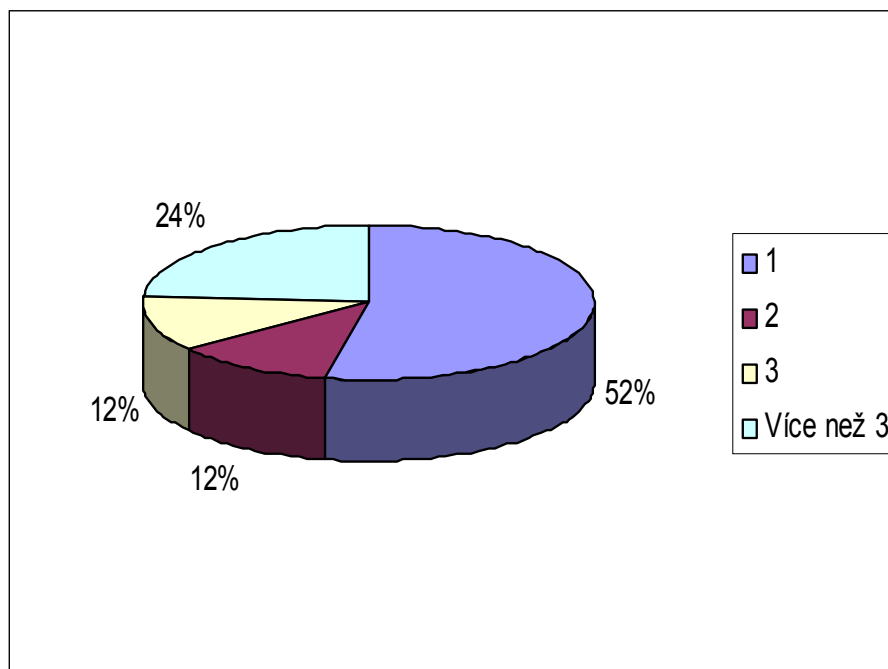
Proto ubližuje sám, a nebo má za sebou několik svých „kompliců“, kteří mu pomáhají. Čím je agresorů více, tím je těžší se jim postavit a šikanu odhalit.

„Agresor je člověk, který rád ubližuje druhým. Na škole je poměrně velký počet agresorů, kteří rádi ubližují sami, ale také těch, kteří mají rádi to, když jim další stejně naladěni v ubližování pomohou. Je vidět, že agresori mají ve třídách velkou moc a ostatní se jich bojí, protože jinak by nebylo možné, aby jejich počet byl tak vysoký.“

Tabulka 14 Počty agresorů

	6. třída	7. třída	8. třída	9. třída	Četnost
1	1	2	3	3	9
2	0	2	0	0	2
3	0	1	1	0	2
Více než 3	2	2	0	0	4

Obrázek 17 Počty agresorů

Otázka č. 13

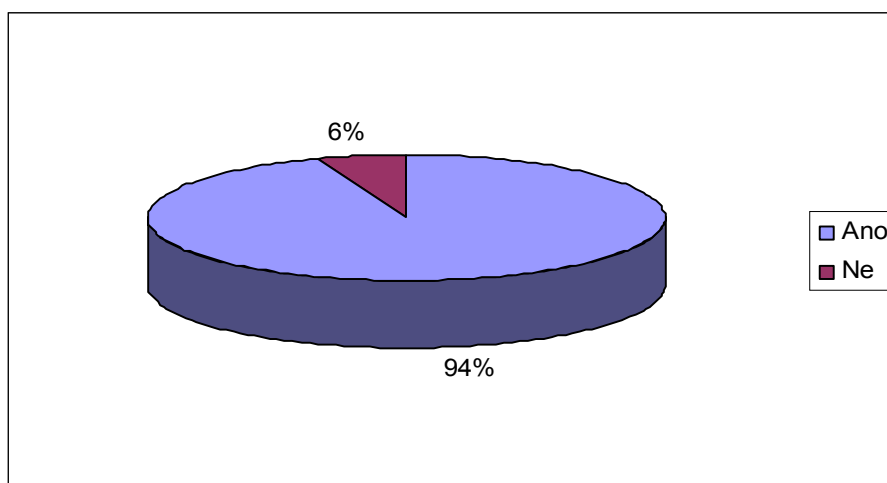
U další otázky byly odpovědi velmi překvapující. Na otázku „Zkusil(a) jsi se bránit?“ odpovědělo sedmnáct žáků, že ano a jen jeden že ne. Předpokládali jsme, že bude větší počet odpovědí záporných, protože postavit se agresorům není vůbec jednoduché. Ale podle odpovědí v celém dotazníku je zřejmé to, že i když se oběti zkusili bránit, v mnoha případech to k ničemu nebylo, a agresori v šikaně pokračovali a stále pokračují.

„Postavit se agresorovi/agresorům je velmi obtížné a vyžaduje to značnou dávku odvahy, kterou ne každý má. Podle výsledků našeho průzkumu je vidět, že na této škole je více těch odvážných, což je dobře. Na druhou stranu se ale často tento odpor vůči agresorovi může obrátit v mnohem horší agresi vůči oběti. Sice se doporučuje, aby se žáci obrátili na pomoc u někoho, kdo jim pomůže, ale není zaručeno, jak se k tomu postaví agresor, který může začít být mnohem agresivnější než doposud.“

Tabulka 3 „Zkusil(a) jsi se bránit?“

	6. třída	7. třída	8. třída	9. třída	Četnost
Ano	3	7	4	3	17
Ne	0	1	0	0	1

Obrázek 18 „Zkusil(a) jsi se bránit?“

Otázka č. 14

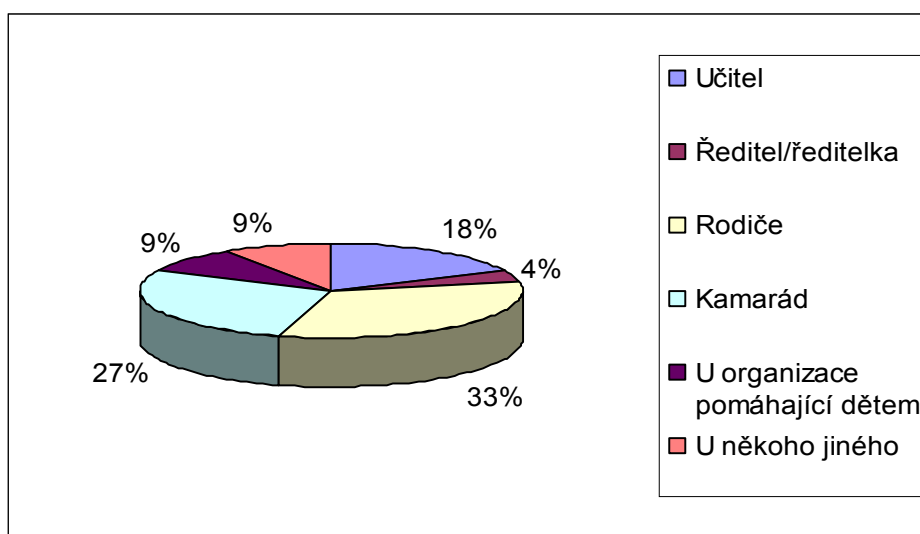
U koho by žáci hledali pomoc při šikaně? Na výběr měli několik možností. Překvapující bylo, že nejvíce by důvěřovali rodičům. I když by to tak mělo být, je známe, že v tomto věku nemají děti s rodiči zrovna ty nejlepší vztahy. Dále by žáci ještě v tomto případě hledali pomoc u kamarádů. To už je zcela zřejmé, protože kamarádi mají v tomto věku velký vliv na názory a jednání jedinců. Pouze tři žáci by hledali pomoc u ředitelky školy. Asi to není osoba, která by v dětech vzbuzovala tolik důvěry, aby u ní hledali pomoc.

„Je velká škoda, že by tak málo dětí hledalo pomoc u organizací pomáhajících dětem. I když je těchto organizací mnoho, jejich prezentace je malá, a proto žáci často ani netuší, že se na ně můžou obrátit pro pomoc. Jednou z nejznámějších organizací pro pomoc dětem je Linka bezpečí, jejíž bezplatné telefonní číslo by mělo být na každé škole, napsáno na každé nástěnce. Bylo by i dobré, kdyby ho žáci měli napsané i ve svých žákovských knížkách. Žáci měli také na výběr odpověď, že by pomoc hledali u někoho jiného. Čtyři žáci uvedli, že by si v takové situaci dokázali pomoci sami, jeden by hledal pomoc u bratra, jeden u sestry a jeden u přátel. Je dobře, že žáci mají i takto důvěru v někoho dalšího, třeba i v sebe sama. Pro boj se šikanou je toto hodně důležité.“

Tabulka 16 Pomoc při šikaně

	6. třída	7. třída	8. třída	9. třída	Četnost
Učitel	4	6	2	2	14
Ředitel/ředitelka	1	2			3
Rodiče	5	9	6	5	25
Kamarád	2	7	4	8	21
U organizace pomáhající dětem	1	3	1	2	7
U někoho jiného		6		1	7

Obrázek 19 Pomoc při šikaně

Otázka č. 15

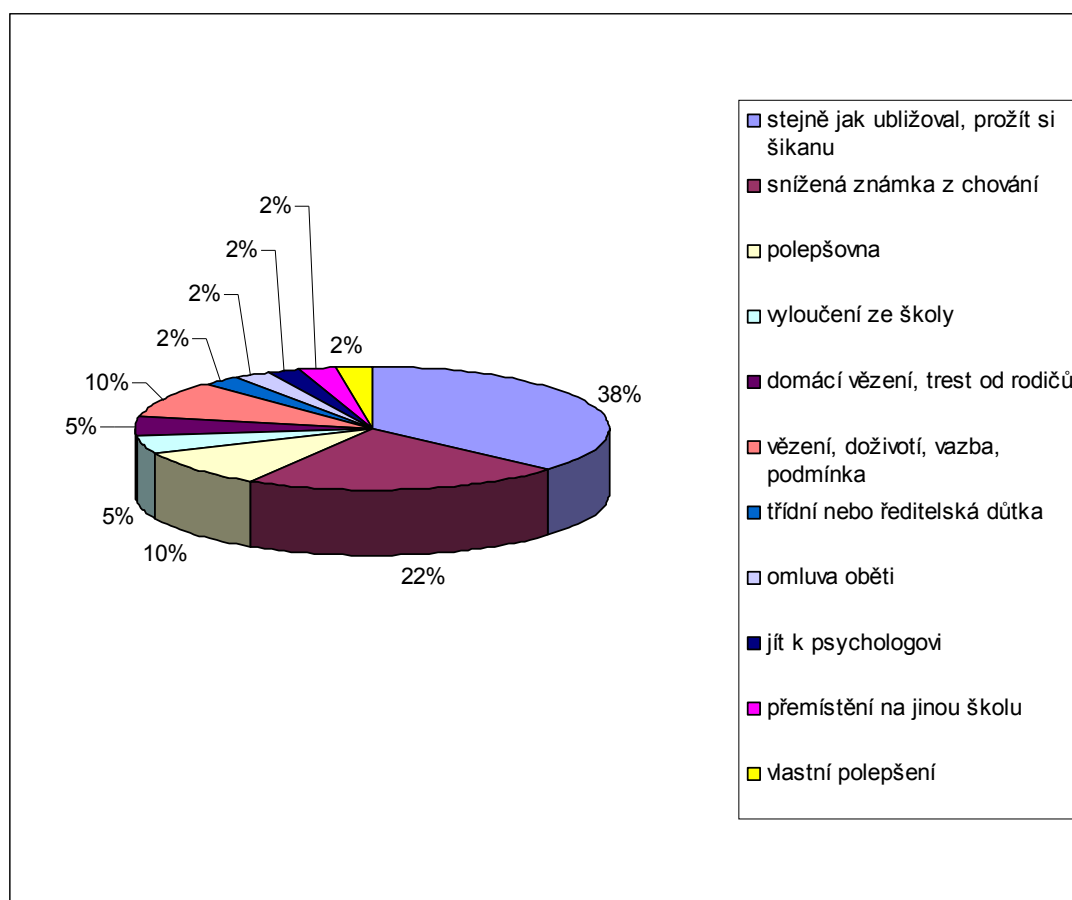
Poslední otázka dotazníku byla otevřená. Žáci měli odpovědět, jak by měl být agresor potrestán. Nejčastěji se shodli na odpovědi, že by měl být potrestán stejně, jako ubližoval. Dalšími návrhy na postih agresora byly např. snížená známka z chování, vyloučení ze školy či vězení nebo jiná forma trestu. Na odpovědích bylo vidět, že žáci už o šikaně slyšeli a tak jejich odpovědi na možné potrestání byly velmi reálné. Jedna odpověď mě opravdu zaujala, protože dívka ze sedmé třídy odpověděla, že by měl jít k psychologovi. Je ovšem otázkou, zda by to k něčemu vedlo. Ale i přesto je zajímavé, co všechno žáci vymysleli jako možný trest.

„V této odpovědi žáci přesně vystihli, jak může, i dle zákona, být agresor potrestán. Různá výchovná opatření vycházejí z Metodického pokynu MŠMT k prevenci a řešení šikany mezi žáky škol a školských zařízení. Žáci do této odpovědi vložili i své vlastní nápady, jak by agresora potrestali, nejčastěji uváděli, že by měl být potrestán tím, aby si šikanu sám prožil. Tento trest se ale nemůže uplatnit, protože tak by násilí jen rostlo a nikdy by se počet šikanovaných nezmenšoval, protože by se z bývalých agresorů stávali nové oběti.“

Tabulka 17 Možnosti potrestání agresora

	Četnost
stejně jak ubližoval, prožít si šikanu	15
snížená známka z chování	9
polepšovna	4
vytlučení ze školy	2
domácí vězení, trest od rodičů	2
vězení, doživotí, vazba, podmínka	4
třídní nebo ředitelská důtka	1
omluva oběti	1
jít k psychologovi	1
přemístění na jinou školu	1
vlastní polepšení	1

Obrázek 20 Možnosti potrestání agresora

Výsledky průzkumu jsou obdobné, jako výsledky jiných autorů. Je to dáno tím, že na tuto problematiku už bylo provedeno mnoho průzkumů, a v tomto ohledu se žáci tolik nemění. Pokud srovnám naše výsledky s výsledky pilotního projektu Minimalizace šikany, který probíhal na 17ti pilotních školách v letech 2005 – 2007 výsledky budou také obdobné. Na tomto projektu se podílel i doktor Kolář, z jehož dotazníku jsem také čerpala. Je to možná jeden z důvodů, že jsou výsledky obdobné.

V projektu Minimalizace šikany bylo také použito dotazníkového šetření, na základě kterého vyšly následující údaje. Celkem 40% žáků uvedlo, že byli ve škole šikanováni. V našem případě toto uvedlo 38% žáků. Přes 44% žáků projektu uvedlo, že byli svědkem šikany. Oproti našemu výsledku je toto číslo malé. V našem průzkumu bylo 70% žáků svědky šikany. Toto číslo je ohromně vysoké a mělo by se zapracovat na jeho snížení. Dalším, čím se výzkumy lišily, byl počet agresorů. V projektu Minimalizace šikany je nejčastější počet agresorů jeden (34%) či dva (24%). Počet agresorů v našem průzkumu je také nejčastěji jeden (53%) a druhou nejčastější možností je více než 3 (23,5%). Počet agresorů dva nebo tři je v našem případě zanedbatelný. Častěji šikanují chlapci (68%, u nás 89%) než dívky (20%, u nás 11%). Šikanování se nejvíce svěřují kamarádům (45%) a rodičům (39%) dle projektu. V našem výzkumu jsme měli otázku postavenou trochu jinak. Ptali jsme se žáků na to, u koho by hledali pomoc, kdyby je někdo šikanoval. Nejčastěji by hledali pomoc u rodičů (32%) a u kamarádů (27%).

Jak je vidět, výsledky se mnoho neliší. Podobná čísla se ale v průzkumech objevují už mnoho let a i když se pořád snažíme se šikanou něco dělat, čísla se stále nesnižují. Bude trvat ještě mnoho let, než se uvedená data pohnou směrem dolů, protože s rozvojem masmédií bude do budoucna šikany přibývat, než aby ji ubývalo.

3.5 Shrnutí výsledků praktické části

S tím, že bylo někomu ve třídě nebo ve škole ubližováno se setkala 34 žáků z 47. To je více než polovina, což je hodně vysoké číslo. Už jen na základě toho je vidět, že šikana je na škole přítomna ve větší míře.

Většina žáků, kteří se průzkumu účastnili, nekreslila obrázek podle situace, kterou již zažili či viděli, to ale nic neznamena, protože o zhruba 50% žáků více uvedlo, že byli svědkem toho, že bylo někomu ve třídě či ve škole ubližováno. Pouhých 15 žáků se na škole s ubližováním nesetkalo, nebo to v dotazníku nepřiznali.

Nejčastěji je žákům ubližováno v rámci třídy a to hlavně psychicky. K fyzické šikaně dochází o mnoho méně. V největším počtu případů k šikaně dochází jednou za měsíc, ale zanedbatelné nejsou ani čísla u kolonek, že je žákům ubližováno téměř každý den či každý týden. Agresoři se nejčastěji útoku na oběť dopouštějí ve třídě, na chodbě, v šatně a cestou do školy a ze školy. Samozřejmě že tyto údaje se liší v jednotlivých třídách, kde nejvýraznější rozdíl je mezi žáky 6. a 7. třídy oproti žákům 8. a 9. třídy.

Počty agresorů se také dle jednotlivých tříd liší, ale v každé třídě je alespoň jeden agresor. Dva a tři agresoři na jednu oběť se vyskytují jen v sedmé a osmé třídě a 3 a více agresorů můžeme objevit v šesté a sedmé třídě. Většina obětí se zkusila svým agresorům bránit, ale jestli to zabralo, nevíme

3.5.1 Zhodnocení předpokladů práce

Průzkumem bylo zjištěno, že šikana se na škole vyskytuje. Tím se potvrdil i náš předpoklad, že většina žáků se se šikanou setkala. Konkrétně se na druhém stupni šikana vyskytuje v 38%, ale z odpovědí na další otázky vyplynulo, že toto číslo není konečné.

Dalším předpokladem bylo to, že mezi agresory převládají chlapci. I tento předpoklad byl zcela naplněn, protože 89% agresorů jsou chlapci. (viz tabulka 12, str. 58). Dále je zřejmé, že většina těchto agresorů si troufne na oběť sama, nebo má alespoň tři komplice, kteří mu pomáhají. Že by ubližovali dva nebo tři jedinci je jen výjimečně.

Jasnou převahu má ve škole psychické šikanování (viz tabulka 10, str. 56). I když není zřejmé, jak moc je rozvinuté, jeho převaha nad fyzickým šikanováním je zřejmá. Je to možná dáno tím, že mnoho žáků si ani neuvědomuje, co všechno šikana je. Že sem může patřit i pomlouvání, nadávání, posměch atd. Dá se říci, že až když žáci viděli, jaké odpovědi mají na výběr, tak si uvědomili, že i jim někdo ubližuje.

Ze zjištěných výsledků je více než jasné, že na této základní škole šikana je. Domníváme se, že kdyby se učitelé zaměřili na důslednější kontrolu o přestávkách, tak by museli šikanu objevit. Dalším možným řešením by bylo, aby si udělali vlastní nenápadný průzkum ve třídě a na jeho základě by viděli, v jaké míře je šikana přítomna. Jsou to jen možné návrhy, jak tuto situaci řešit. Samozřejmě nejdůležitější je, aby byl vůbec někdo ochotný se tímto problémem na škole zabývat. U následného řešení šikany je velmi důležité, aby ochotni spolupracovat byli všichni, koho se to týká. Tedy vedení školy, celý pedagogický sbor, další zaměstnanci školy, ale také ostatní žáci (možné oběti) a rodiče žáků. Pokud se docílí této spolupráce, dá se předpokládat, že se podaří šikanu odhalit a možná ji i ze školy odstranit.

4 ZÁVĚR

Chtělo by, aby si pedagogičtí pracovníci ve školách začali více všímat i skrytých příznaků šikany a hlavně také v místech, která děti navštěvují po škole – školní jídelna, školní družina, zájmové kroužky. Šikana se neobjevuje jen v budově školy, ale i v jejím blízkém či vzdálenějším okolí a je nutné se zaměřit i na toto prostředí a nebýt k šikaně nevšímavý. Každý sebemenší náznak násilí se dříve či později může projevit v mnohem horší formě, a tomu je potřeba do budoucna zabránit.

Šikana tu bohužel byla, je a bude, a proto je potřeba proti ní stále bojovat. V dřívějších dobách se proti ní nebojovalo skoro vůbec a tak žáci získali pocit, že ji můžou provozovat stále dál. Tomuto jevu je potřeba zabránit. Mnozí učitelé a rodiče už rezignovali a myslí si, že tento boj nemůžou nikdy vyhrát, ale dokud tady je šance, že můžeme nad šikanou zvítězit, je nutné bojovat.

Šikana je velmi zákeřná a skrytě ubližuje všem, nejenom samotné oběti. Oběť se trápí tím, že ji někdo ubližuje a zároveň tím působí bolest rodičům, kteří nevědí, co jejich dítě trápí. Přímou ve škole šikana významně narušuje vztahy v kolektivu a pokud učitel zadá skupinovou práci, oběť většinou ve skupince nikdo nechce a učitel musí řešit, jak situaci zvládnout. Velkým problémem je to, že oběť si klade veškerou vinu za vzniklou situaci a často jako jediné východisko vidí to, že spáchá sebevraždu. Bohužel takových případů stále přibývá a to nejenom v zahraničí, ale i v České republice.

Zkusme tedy být více všímaví k dětem kolem nás, a když uvidíme nějaké bezpráví nezavírejme před ním oči, ale snažme se oběti pomoci. Nikdy nevíme, kdy budeme obětí my, nebo naše děti.

5 NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ

I když šikana tady je a asi i vždy v nějaké míře bude, je přesto důležité s ní bojovat. Těch bojovníků ale musí být několik, aby boj nebyl předem prohraný, jak tomu v mnoha případech je. Důležitá je v tomto ohledu hlavně prevence, která když je důkladná, tak může mnoha událostem předejít. Při objevení a řešení šikany je zase velmi důležitá propojenost všech zúčastněných.

To nejmenší, co škola může v prevenci udělat, je pozvat do školy nějakého odborníka, který pro žáky udělá besedu na toto téma. Nejde jen o to, aby jim pozvaný odborník znovu zopakoval věci, které už dávno vědí, ale aby jim řekl také něco nového. Na závěr besedy by samozřejmě neměla chybět diskuse. Je lepší, když se besedy neúčastní pedagogové, protože žáci se před nimi stydí, a nejsou tolik otevření. Po besedě by si ale pedagogové měli s odborníkem promluvit, aby zjistili jak to s šikanou v jejich třídách vypadá a jak ji řešit. Nejlepší by bylo, kdyby se beseda konala pro každou třídu, protože žáci mají větší důvěru mezi sebou ve třídě, než před ostatními žáky školy.

Dalším návrhem, jak bojovat proti šikaně na škole může být založení „školního parlamentu“, kde bude mít každá třída svého zástupce. Tito zvolení zástupci tříd mohou ve spolupráci s výchovným poradcem, či celým pedagogickým sborem, kromě jiného bojovat i proti šikaně na škole. Mohou také v rámci školního parlamentu sami připravovat různé přednášky pro své spolužáky, např. na téma Šikana. Svým spolužákům mohou podat takové informace k dané problematice, které oni sami považují za důležité a užitečné. Žáci určitě mnohem raději přijmou informace od svých vrstevníků, než od dospělých, zvláště ve věku, ve kterém se žáci na druhém stupni základní školy nacházejí. Po přednášce je opět důležité, aby došlo k diskusi a každý měl právo vyjádřit svůj názor na danou problematiku. Samozřejmě, že na škole nemusí být založen žádný parlament a žáci mohou takové přednášky vytvářet v rámci výuky, např. občanské či rodinné výchovy.

Jako nezbytné na základní škole by mělo být to, aby zde byla umístěna schránka na různé vzkazy od žáků pro učitele. Každý žák by měl mít právo na to si např. stěžovat

na něco, co se mu ve škole nelíbí, nebo mít kam dát vědět, že mu někdo ubližuje. Taková schránka je k tomu ta nejlepší věc. Největší důvěru v žácích u takové schránky vzbuzuje to, že do ní mohou svůj problém vložit anonymně.

Pokud má škola správně bojovat proti šikaně, je nutné, aby pedagogové věděli jak na to. K tomu slouží různé kurzy a semináře, které musí navštěvovat alespoň výchovný poradce. Protože jsou tyto kurzy ve většině případů placené, nelze z finančních důvodů, aby se jich účastnili všichni pedagogové. Bylo by proto dobré, aby ten pedagog, který se kurzu účastnil, udělal jakýsi vlastní kurz pro své kolegy a seznámil je s tím, co se dozvěděl. Tak by se i ostatní seznámili s informacemi, o kterých třeba dosud vůbec nevěděli.

V případě řešení šikany je také důležitá spolupráce školy a rodiny. Pokud se šikana začne řešit, většinou lépe spolupracují rodiče obětí, než rodiče agresorů. Ti si odmítají přiznat, že by jejich děti mohly být agresory a proto je spolupráce s nimi obtížná. Škola a rodina spolu nemusí spolupracovat jen v případě řešení šikany, ale bylo by dobré, kdyby škola pořádala různé akce, kterých by se účastnili i rodiče žáků.

K prevenci šikany na školách mohou školy najít rady v materiálech MŠMT, např. Školní program proti šikanování, Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení či Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy.

Pokud potřebují školy dále pomoc, ať už s prevencí nebo s řešením šikany je v České republice mnoho organizací, které jim dokáží pomoci. Na stránkách Národního informačního centra pro mládež je adresář organizací, které se šikanou zabývají. Pokud se ale školy obrátí např. na Linku důvěry v blízkém okolí, i ta by měla být schopna jim poradit, které další organizace se touto problematikou zabývají.

6 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

- BENDL, S.: *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV, 2003. ISBN 80-86642-08-9.
- BOURCET, S., GRAVILLON, I.: *Šikana ve škole, na ulici, doma: praktický průvodce pro rodiče, pedagogy a vychovatele*. Praha: Albatros, 2006. ISBN 80-00-01552-8.
- ELLIOTT, M.: *Jak ochránit své dítě*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-419-2.
- GAJDOŠOVÁ, E., HERÉNYIOVÁ, G.: *Rozvíjení emoční inteligence žáků: prevence šikanování, intolerance a násilí mezi dospívajícími*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-115-8.
- HAŠKOVCOVÁ, H.: *Manuálek o násilí*. Brno: Národní centrum ošetřovatelství a nelékařských zdravotnických oborů v Brně, 2004. ISBN 80-7013-397-X.
- Jak se bránit. Jak se bránit proti kyberšikaně?* [online]. Dostupné na World Wide Web: < <http://proti-sikane.saferinternet.cz/jak-se-branit> >. [citováno 20.3.2009].
- KOLÁŘ, M.: *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-123-1.
- KOLÁŘ, M.: *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-014-3.
- KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J.: *Vzpoura deprivantů*. Praha: Makropulos, 1996. ISBN 80-901776-8-9.
- Kyberšikana* [online]. Dostupné na World Wide Web: < <http://cs.wikipedia.org/wiki/Kyber%C5%A1ikana> > [citováno 20.3.2009]
- Kyberšikana (Cyberbullying)* [online]. Dostupné na World Wide Web: < <http://vcela.wordpress.com/2008/02/25/heslo-kyberkultura-kybersikana/> > [citováno 20.3.2009].
- KYRIACOU, CH.: *Řešení výchovných problémů ve škole*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-945-3.
- LOVASOVÁ, L.: *Šikana*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-86991-65-2.
- MACHÁČKOVÁ, P.: *Kyberšikana: ubližování bez hranic. Psychologie dnes*, 2007, roč. 13., č. 9, str. 50-53. ISSN 1212-9607.

Mateřské školy neumí řešit dětskou šikanu. [online]. Dostupné na World Wide Web:

< http://www.lidovky.cz/materske-skoly-neumi-resit-detskou-sikanu-fj7-/ln_noviny.asp?c=A081208_000007_ln_noviny_sko&klic=228949&mes=081208_0

> [citováno 20.3.2009].

MATOUŠEK, O.: *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.

Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení č. j. 28 275/2000-22, Věstník MŠMT sešit 1/2001.

Minimalizace šikany [online]. Dostupné na World Wide Web:

< http://www.minimalizacesikany.cz/files/publicita/brozura_nadace_o2_nahled.pdf

> [citováno 20.3.2009].

OLWEUS, D.: *Bullying in School: What we know and what we can do*. Black well, Oxford, 1993.

POKORNÝ, V., TELCOVÁ, J., TOMKO, A.: *Prevence sociálně patologických jevů: manuál praxe*. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2003. ISBN 80-86568-04-0.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J.: *Pedagogický slovník*. 4. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.

ŘÍČAN, P.: *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-049-9.

Šikana – adresář organizací. [online]. Dostupné na World Wide Web:

< <http://www.icm.cz/sikana-adresar-organizaci>

> [citováno 20.3.2009].
Výroční zpráva Základní školy ve Stráži nad Nisou [online]. Dostupné na World Wide Web: < <http://www.straznnis.cz/zakladni-skola/vyrocní-zprava/> > [citováno 20.3.2009].

VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.

7 SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Dotazník (viz text – str. 44)

Příloha č. 1

Třída

Pohlaví (chlapec / děvče)

Nepodepisuj se!!!

1. Nakresli, jak si představuješ šikanu!

2. Kreslil(a) jsi obrázek podle situace, kterou jsi zažil(a) či viděl(a)?

- a) ano
- b) ne

3. Souhlasíš s takovým chováním?

- a) ano
- b) ne

4. **Byl(a) jsi někdy svědkem toho, že bylo někomu ve třídě nebo ve škole ubližováno?**
a) ano
b) ne
5. **Jak si myslíš, že se cítí ten, komu je ubližováno (oběť)?** (Popiš vlastními slovy)
6. **Napiš podle vlastního názoru, jaké důvody má agresor (ten, kdo ubližuje) k tomu, aby někomu ubližoval!**
7. **Ubližoval nebo ubližuje ti někdo ze třídy nebo ze školy?**
a) ano, někdo ze třídy
b) ano, někdo ze školy
c) ano, někdo ze třídy i ze školy
d) ne, nikdo mi neubližuje
8. **Jak ti ubližují?** (Stačí zaškrtnout, co se ti stalo, ale můžeš to popsat i vlastními slovy.)
a) ignorování
b) posměch
c) pomluvy
d) ponižování
e) nadávky
f) bití
g) fackování
h) kopání
i) rány pěstí
j) jinak – jak?
.....
9. **Jak často ti bylo nebo je ubližováno ve třídě či ve škole?**
a) téměř každý den
b) téměř každý týden
c) asi jednou do měsíce
10. **Ten, kdo ti ubližuje je chlapec nebo dívka?**
a) chlapec
b) dívka

11. Kde se to děje?

- a) ve třídě
- b) na chodbě
- c) v šatně
- d) na WC
- e) v jídelně
- f) v družině
- g) cestou do školy nebo ze školy
- h) v tělocvičně
- i) na hřišti
- j) pokud jinde, tak kde?

.....

12. Kolik je těch, kteří ti ubližují?

- a) 1
- b) 2
- c) 3
- d) více než 3

13. Zkusil(a) jsi se bránit?

- a) ano
- b) ne

14. Kdyby tě někdo šikanoval, u koho by jsi hledal(a) pomoc?

- a) učitel
- b) ředitel/ředitelka
- c) rodiče
- d) kamarád
- e) u organizace pomáhající dětem, např. Linka bezpečí, Dětské krizové centrum, Bílý kruh bezpečí
- f) u někoho jiného – u koho?

.....

15. Jak si myslíš, že by měl být potrestán někdo, kdo ubližuje jinému?